

Kielellinen muutos tutkimuksen kohteena

Kieltenvälinen vertailu, kieliopillistuminen ja kielikontaktien tutkimus

LEENA KOLEHMAINEN JA TARU NORDLUND

1 Johdanto

Vaikka kielelliset muutokset ovat yleensä ennustamattomia, on keskeisiin kielioppi-ilmiöihin kohdistuva typologinen tutkimus tuonut tietoa tendensseistä, joiden avulla on mahdollista ainakin karkeasti ennustaa, millaiset muutokset kielissä ovat tavallisia ja millaiset muutokset tyypillisesti eivät esiinny. Myös muutosten mekanismeista ja niiden suunnista on saatu runsaasti tietoa kieltenvälisen vertailun avulla. Sen sijaan kielentutkijan mahdollisuudet ratkaista kysymystä kielellisen muutoksen syistä ovat jo rajallisemmat. Perinteisesti kielen muutoksen syyt on jaettu kielensisäisiin ja kielenulkoisiin, mutta esimerkiksi kielikontaktien tutkimuksessa tämä kahtiajako ei ole selkeä, ja tutkijat painottavat eri tekijöiden yhteisvaikutusta muutosprosesseissa (esim. Thomason & Kaufman 1988: 57–59; Aikhenvald 2003; de Smit 2006; Nau 1995). Ulkoisen ja sisäisen kietoutumista on viime vuosina pohdittu myös kielitypologisesti orientoituneessa kieliopillistumistutkimuksessa (esim. Heine & Kuteva 2005). On todettu, että kieliopillistumisen voi sysätä liikkeelle toisen kielen vaikutus eli usein yksinomaan kielensisäisenä prosessina tarkasteltu kieliopillistuminen voikin siis olla ulkoisesti motivoitunut. Sisäiset ja ulkoiset kielen muutokset voivat sitä paitsi kietoutua yhteen, ja ulkoinen vaikutus voi vahvistaa kielessä jo alkanutta omaperäistä muutosta.

Tässä artikkelissa tarkastelumme kohteena on kaksi ilmiötä, joita ei perinteisesti ole fennistiikassa pohdittu paljonkaan nimenomaan kielen muutoksen näkökulmasta: numeraalin käyttö epämääräisenä artikkelina (1) ja adpositioiden käyttö rektiosuhteen merkitsimenä (2).¹

- (1) a. M. Agricola 1548: *yxi hyue puu* / ei se taida häiyie hedhelmit tehdä. (Matt. 7:18)
- b. Nykysuomi: Gunilla, *yks tyhmä akka*, joka on äidin entisii kavereita, haki mut koulusta. (ISK 2004: 732)

1. Kiitämme Virittäjän nimettömiä arvioijia, edellistä päätoimittajaa Tiina Onikki-Rantajääsköä sekä Ritva Laurya arvokkaista huomioista ja kommentista.

- (2) a. M. Agricola 1548: *Sille se ikeue loondocappalein odhotus odhottapi sen Jumalan Lasten ilmoituxen pereste.* (Room. 8:19)
b. Nykysuomi: *Kuusikymmentä luvulla tytöt läähättivät Ison-D:n perään.* (Kielipankki)

Näitä ilmiöitä on kirjasuomessa vanhastaan pidetty epäsuomalaisuuksina ja ”vieraina kasvannaisina”, siis lisämuodostumina, jotka eivät kuulu suomen kielen rakenteeseen. Niiden syntymekanisminä on oletettu käännöslainautuminen, jossa vieraan kielen malleja jäljitellen olemassa olevat kielen ainekset ovat saaneet uuden merkityksen ja funktion. Sekä artikkelin että rektiosuhteen ilmaisimen kehitys ovat kuitenkin kielenmuutoksia, joille voidaan kielikontaktin lisäksi osoittaa omaperäinen kielensisäinen motivaatio. Tästä syystä käännöslainautuminen ei mielestämme yksin riitä kuvaamaan näiden ilmiöiden kehitystä. Kielikontaktitutkimuksessa holistinen näkökulma lähtee siitä, että kielenmuutoksen syitä ei voida kategorisesti erottaa toisistaan, vaan sisäisesti motivoituva kehitys yhdessä eriasteisten kielikontaktien kanssa voi olla vastuussa uusien ilmaisukeinojen kehittymisestä kieleen. Oletuksemme on, että tarkastelemiamme ilmiöitä voidaan tällaisen monilähtöisyyden vuoksi pitää kielellisinä hybrideinä, joissa ulkoista ei välttämättä voi erottaakaan sisäisestä. Oman ja vieraan erottaminen ei siis aina ole niinkään kielellinen kuin kieli-ideologinen kysymys.

Pohdimme artikkelissamme kielellisen muutoksen lähestymistapoja ja tutkimusmenetelmiä. Tapaustutkimuksemme osoittavat, kuinka kieliopillistumis- ja kielikontaktitutkimuksen näkökulmia yhdistämällä on mahdollista avata uusia ikkunoita kielenmuutoksen tutkimukseen. Kieltenvälisen vertailun avulla taas on mahdollista ennustaa kehityksen suuntaa: ei ole harvinaista, että sama ilmiö edustaa eri kielissä eri kehitysvaihetta, ja kieliä vertailemalla on mahdollista arvioida varhaisemmassa vaiheessa olevan kielen kehityksen todennäköistä suuntaa. Tarkastelemiemme rakenteiden kannalta tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat: Onko suomen kirjakielen historian kaltaisessa kielikontaktitilanteessa mahdollista suodattaa erilleen kielenmuutokseen johtaneita ulkoisia ja sisäisiä syitä, ja mitä voidaan päätellä tarkastelun kohteena olevien rakenteiden kehitysvaiheesta ja kehityksen suunnasta suhteessa muihin kieliin? Onko muutoksen suunta ennustettavissa typologisen tiedon valossa, vai onko suomessa juuri kielikontaktin vuoksi tapahtunut jotakin ennakoimatonta?

2 Tapaustutkimus 1: numeraalista epämääräiseksi artikkeliksi

2.1 Tutkimuksen taustaa

Ensimmäisessä tapaustutkimuksessamme tarkastelemme *yxi*-sanankäyttöä nominausekseen tarkenteena (esim. *yxi oikia domari*) varhaisimmassa suomenkielisessä kirjallisuudessa. Olemme ensinnäkin kartoittaneet tarkenteen *yxi* lähdekielisiä vastineita, ja toisaalta pyrkinet tarkastelemaan sitä, missä määrin *yxi*-sanankäyttö kuvastaa sellaista elävää käyttöä, jolla ei ole välttämättä suoraa mallia muista kielistä. Mitkä ovat tällaisen *yxi*-sanankäyttök kontekstit? Miten tällainen käyttö suhteutuu niihin kieliin,

joissa merkitystä 'yksi' ilmaiseva sana on kieliopillistunut tai kieliopillistumassa epämääräiseksi artikkeliksi?

Aineistonamme on katkelmia Johanneksen evankeliumin eri luvuista, jotka on valittu sillä perusteella, että ne esiintyvät esiagricolalaista perinnettä edustavassa *Upsalan evankeliumikirjan* fragmentissa (Penttilän julkaisema teksti vuodelta 1942).² Olemme tarkastelleet vastaavia raamatunkohtia Agricolan *Uudesta testamentista* (1548) sekä ensimmäisestä suomenkielisestä kokoraamatusta, *Biblia, Se on Coco pyhä Raamattu Suomexi* (1642). Vuoden 1642 Biblian osalta olemme tarkastelleet myös joitakin muita Uuden testamentin kirjoja sekä vertailleet tekstiä Vanhaan (1776) ja Uuteen (1933/1938) kirkkoraamattuun. Olemme vertailleet suomenkielisiä tekstejä myös niiden mahdollisiin lähtöteksteihin, ensimmäiseen ruotsinkieliseen Uuteen testamenttiin *Thet nya testamentet på Swensko* (1526), vuonna 1541 ilmestyneeseen ensimmäiseen ruotsinkieliseen kokoraamattuun, *Biblia, Ther är, All then Helgha Scriff på Svensko* (nk. Kustaa Vaasan Raamattu), Lutherin saksankieliseen raamattuun (josta käytössämme on tässä osatutkimuksessa ollut vuoden 1545 painos) sekä latinankieliseen *Vulgataan*. Agricolan tuotannossa *Vulgataa* tärkeämmällä sijalla ollut Erasmuskin latinankielinen Uuden testamentin käännös ei ole tässä vaiheessa ollut käytössämme. Lähtöteksteistä germaaniset kielet ovat artikkelikieliä mutta latina ei.³

2.2 Vieras kasvannainen vai artikkelin aihio?

Yxi-sanan käyttöä vanhimmassa suomenkielisessä kirjallisuudessa on luonnehdittu ”epäsuomalaisuudeksi”, ”suomen sisäiselle kielimuodolle vieraaksi piirteeksi” ja ”vieraaksi kasvannaiseksi” (esim. Rapola 1942: 15, 1963: 58–59; Puukko 1946: 173; Lehikoinen & Kiuru 2001: 135). Häkkinen (1994: 465–466) sen sijaan mainitsee, että suomessa artikkelina käytettyjen aineiden kehittyminen artikkeleiksi olisi kielen luonnollisen kehityksen mukaista, mutta suomen kirjakielen historian kontekstissa ne selittyvät ”parhaiten muunkielisten artikkelien käännösvastineiksi”. Kuten esimerkit (3) ja (4) osoittavat, *yxi*-tarkennetta käytetään germaanisten kielten mallin mukaan selvimmin Upsalan evankeliumikirjan katkelmassa. Tämä ei tietenkään ole mikään yllätys, sillä jo aiemmissa tutkimuksissa (esim. Penttilä 1932, 1970; Itkonen-Kaila 2002) on esitetty, että Upsalan evankeliumikirja on tiukemmin kiinni lähtötekstissään ja edustaa varhaisempaa keskiaikaista perinnettä kuin Agricolan tuotanto.⁴

2. Joh. 10, 15, 18, 19 siltä osin kuin ne esiintyvät Upsalan evankeliumikirjassa.

3. Lähdekielisten vastineiden tarkka selvittäminen vaatisi lisäksi kreikankielisen alkutekstin tarkastelua; klassisessa kreikassa on esiintynyt määräinen artikkeli mutta epämääräinen artikkeli on kehittynyt kieleen vasta myöhemmin. Lähdetekstien selvittäminen ei kuitenkaan ole ollut tämän tutkimuksen fokuksessa. Agricolan käännösten lähtötekstejä ovat tarkastelleet laajassa tuotannossaan erityisesti Simo Heininen (esim. 1999) ja Marja Itkonen-Kaila (esim. 1997). Aiempaa fennististä tutkimusta edustavat Martti Rapolan (esim. 1968) ja Silva Kiurun (esim. 2009a) tutkimukset. Tiina Arpiainen tarkastelee opinnäytetyössään (2010; tulossa) Agricolan kielen määräisiä ja epämääräisiä artikkeleita referentiaalisuuden ja kieliopillistumisen näkökulmasta sekä suhteessa käännösten lähtöteksteihin.

4. Esimerkeissä on käytetty seuraavia lyhenteitä: A (Agricolan Uusi testamentti), UE (Upsalan evankeliumikirja), NT (ruotsinkielinen Uusi testamentti 1526), GVB (Kustaa Vaasan Raamattu), L (Lutherin raamatunkäännös).

(3) Joh. 18:10

A Nin Simon Petarilla oli Ø Miecka / weti hen sen wlos
UE Niin oli sijmon petarilla *yxi* miecka ia wetij sen vlghos
NT Tå hade Simon Petrus *itt* swerdh, och droogh thet vth
GVB Tå hadhe Simon Petrus *itt* swerd, och droogh thet vth

(4) Joh. 19:39

A Nin tuli mös Nicodemus / ioca ennen oli tullut öelle Jesusen tyge / ia toi
Mirrhan ia Aloen secotetun / lehes sata marcka.
UE Tuli mös nicodemus ioca ennen oli tullut jesuxen thyhiä ööllä, ia toohij *ych-*
den secoituxen mirramista ia aloesta lähess sathaa loodhij
NT Kom ock teslikes Nicodemus, som til förenna hadhe kommit til Jesum om
nattena, och bar *en* blendning aff mirram och Aloe
GVB Kom ock teslikes Nicodemus som tilförenna hadhe kommet til Jesum om
nattena / och baar *een* bländning aff Mirrham och Aloe

Seuraava asetelma kuvaa tarkenteiksi tulkittavien *yxi*-sanojen määrää Upsalan evan-
geliumikirjan katkelmassa verrattuna vastaaviin kohtiin Agricolalla ja vuoden 1642 Bib-
liassa (sulkeissa oleva luku kuvaa kaikkia *yxi*-sanana esiintymiä, myös numeraalisia):

Upsalan evankeliumikirja	Agricola	1642 Biblia
21 (25)	11 (17)	1 (8)

Agricolan Uudessa testamentissa *yxi* esiintyy Upsalan evankeliumikirjaa harvemmin tarkenteena. On mahdollista, että Agricola on käyttänyt eri lähtötekstiä joissakin niistä tapauksista, joissa Upsalan evankeliumikirjassa esiintyy *yxi* mutta Agricolalla ei. Upsalan evankeliumikirjan katkelman lähtöteksti on yleensä ollut joko ruotsinkielinen Uusi testamentti tai Kustaa Vaasan Raamattu (Penttilä 1970: 133; Itkonen-Kaila 2002: 180). Agricolan käännöksille taas on ollut tyypillistä useiden lähdeostosten käyttäminen rinnakkain, joten yhdessä raamatunkohdassa voi olla jälkiä useammastakin lähtökielestä (Rapola 1968; Heininen 1999 passim). Arpiaisen (2010) mukaan sekä määräistä että epämääräistä artikkelia esiintyy enemmän niissä Uuden testamentin jaksoissa, joiden on arveltu pohjautuvan enemmän germaaniin lähtöteksteihin (Agricolan Uuden testamentin käännöspohjasta ks. Rapola 1968), ja vähemmän niissä kohdissa, joissa lähtötekstinä ovat olleet klassiset kielet. Myös käyttöyhteyksittäin tarkasteltuna germaaniin lähtöteksteihin pohjautuvissa teksteissä artikkelit esiintyvät useammanlaisissa konteksteissa, artikkelikielten tapaan. (Arpiainen 2010.) Kiinnostavaksi kysymykseksi jääkin se, millaista tarkkaan ottaen on Agricolan artikkelienkäyttö niissä teksteissä, joissa lähtöteksteinä ovat oletettavasti olleet enemmän klassiset kielet, ja olisiko tätä kautta mahdollista tehdä päätelmiä myös Agricolan ajan puhe-suomen tilanteesta.

Vuoden 1642 Biblia poikkeaa *yxi*-tarkenteen käytön osalta sekä Upsalan evan-
geliumikirjasta että Agricolan Uudesta testamentista. Upsalan evankeliumia vastaavissa kohdissa esiintyy Bibliassa vain yksi tarkenteeksi tulkittava *yxi*-sana (*Oli sijs yxi astia pandu etickata täyten*, Joh 19:28). Kuten tunnettua, ensimmäisen suomenkielisen Raa-

matun käännöskomitea pyrki tietoisesti karsimaan kielestä vierasperäisyyksiä; ensimmäisen Raamatun tavoitteeksi tuli käyttää kaikkialla maassa ymmärrettävää hyvää ja puhdasta suomea (Rapola 1942: 3, 1963: 17; Puukko 1946: 152–179; Kiuru 2009a: 62, 82). Myös *yxi*-sanana vieraan mallin mukaista käyttöä pidettiin raamatunkäännöksessä silmällä. Tämän voi päätellä esimerkiksi yhden käännöskomitean jäsenen, Henrik Hoffmanin, tekemistä muistiinpanoista. Maskun kirkkoherrana ja rovastikunnan lääninrovastina toiminut Henrik Hoffman oli kotoisin Lounais-Suomesta, ja hänen merkitystään ensimmäisen raamatunkäännöskomitean jäsenenä on pidetty tärkeänä (Rapola 1963: 5–11). 1960-luvulla löydettiin erään ruotsalaisen kartanon kirjastosta Agricolan Uuden testamentin nide, joka oli ilmeisesti kuulunut Hoffmanille. Uuteen testamenttiin on erityisesti Matteuksen evankeliumikirjan kohdalle tehty rivien väliin ja marginaaliin lukuisia muutoksia. Yksi muutostyyppi on artikkelinomaisten *yxi*-tarkenteen karsiminen. Henrik Hoffmania ja hänen tekemiään korjauksia käsittelee Martti Rapola tutkimuksessaan vuodelta 1963.

Kiinnostavaa on, että Hoffman ei karsinut Matteuksen evankeliumista läheskään kaikkia *yxi*-sanana tapauksia. Kyse ei varmaankaan ole ollut siitä, että ensimmäisen Raamatun suomentajien työ olisi jäänyt ”puolinaiseksi” (Rapola 1942: 15; myös Puukko 1946: 173). Myöhemmin Rapolakin on Hoffmanin työtä arvioidessaan huomauttanut, että ”nähtävästi Hoffmanin kielitunne on kieltäytynyt yleisestä *yxi*-sanana karsimisesta, sillä raja artikkelina käytetyn ja indefiniittipronominin, jopa numeraalin välillä on joskus ollut vaikeasti osoitettavissa” (Rapola 1963: 59). Kuten Kiuru (2009a) on osoittanut, ensimmäisen Raamatun kieli oli aikakauteen nähden poikkeuksellista: monet Agricolan Uudessa testamentissa esiintyvät vierasperäisyydet (esim. yhdysverbit, muodolliset subjektit ja postpositiorakenteet) saivat Bibliassa suomalaisemman asun. Kiuru (mts. 82) arvelee, että Bibliaa pidettiin papiston keskuudessa jopa liian modernina; seuraava raamatunpainos, Florinuksen niin kutsuttu sotaraamattu (1685), palasikin monissa kohdissa takaisin Agricolan ratkaisuihin.

Yxi-tarkenteita ei siis Bibliasta karsittu aivan mekaanisesti, vaan numeraalisten tapauksien lisäksi *yxi* esiintyy Bibliassa aivan tietynlaisissa konteksteissa, erityisesti narratiivisissa tekstilajeissa. Sen esiintymiskonteksteja ovat esimerkiksi sellaiset lyhyttä (Jeesuksen elämää kuvaavaa tai Jeesuksen esittämää) kertomusta edeltävät (eksistentiaali)-lauseet, joissa kertomukseen esitellään jokin uusi henkilö, jonka toimista jatkossa kerrotaan. Henkilöistä annetaan usein tekstissä lisää tietoa esimerkiksi relatiivilauseella tai muulla määritteellä:

- (5) a. Ja cadzo / nijn tuli *yxi* spitalinen mies / cumarsi händä / ja sanoi: HERra / jos sinä tahdot / nijn sinä voit minun puhdistista. (Matt 8:2)
- b. CUulcat toinen wertaus: Oli *yxi* Perhen isändä joca istutti wijnapuita ja pani aidan nijden ymbärins / ja asetti wijnacuopan / ja rakensi tornin ja andoi sen wijnamäen miehille / ja meni wieralle maalle. (Matt. 21:33)

Bibliassa esiintyvät tapaukset ovat juuri niitä konteksteja, jotka typologisestikin näyttäisivät olevan kaikkein prototyyppisimpiä spesifisen indefiniittisen pronominin tai kieliopillistumassa olevan indefiniittisen artikkelin käyttökonteksteja. Niissä referen-

tiaalinen indefiniittinen nomini esitellään diskurssissa. Tällaista diskurssiin uuden tarkoitteen tuovaa rakennetta voidaan kutsua myös ”esittelyrakenteeksi” (ISK 2004: § 894, 852). Kuten Biblian tapauksissa, esimerkiksi Israelissa puhutussa ”katuhepreassa” näille konteksteille on tyypillistä lisäksi sanajärjestys, jossa verbi edeltää subjektia, sekä se, että tarkoite pysyy salienttina eli siitä puhumista jatketaan (Givón 1981: 36).

Epämääräisen artikkelin kehittyminen numeraalista ’yksi’ on maailman kielissä yleistä, ja juuri spesifisen indefiniittisyyden ilmaiseminen on typologisesti katsoen yleisin tällaisen artikkelin käyttöyhteyksistä (Givón 1981: 35; Lyons 1999: 33–36, 98, 103). Toisaalta numeraali ’yksi’ voi tyypillisesti kehittyä myös indefiniittipronominiksi ’joku’ (Heine & Kuteva 2002: 221). Näin ollen raja artikkelimaisen spesifistä indefiniittisyyttä ilmaisevan tarkenteen ja indefiniittipronominiksi tulkittavan tarkenteen välillä ei ole tarkasti määriteltävissä. Mutta miksi juuri numeraali ’yksi’ alkaa kehittyä artikkeliksi? Givón selittää motivaation seuraavasti: ’yksi’, kuten muutkin numeraalit, implikoi eksistenssiä tai referentiaalisuutta. Tämän lisäksi se kuitenkin myös implikoi, että on kyseessä ’yksi monista’, ’yksi jostakin ryhmästä’ tai ’yksi jotakin tyyppiä’. Näin ollen se esittelee diskurssiin uuden argumentin, joka on samalla kertaa referentiaalinen ja ilmaisee yhtä jostakin isommasta joukosta. (Givón 1981: 52.)

Typologisista tutkimuksista käy lisäksi ilmi, että spesifisen indefiniittisyyden ilmaiseminen on varhaisin aste numeraalin ’yksi’ kehityksessä indefiniittiseksi artikkeliksi: kielenainesta käytetään siis aluksi viittaamaan vain referentiaaliin indefiniittisiin nomineihin ja vasta kielio pillistumisen myöhemmässä vaiheessa se leviää myös ei-referentiaaliin ja geneerisiin käyttöyhteyksiin (Givón 1981: 48–50; Heine & Kuteva 2006: 97–139). Vuoden 1642 Biblian indefiniittiset esittelyrakenteet ovatkin juuri tästä syystä erityisen kiinnostavia, sillä Biblian käyttöä voitaisiin pitää kehityksessä olevan artikkelikategorian aihiona. Artikkelin kehitys on Euroopan kielissä tyypillinen kontaktipiirre, joka on levinnyt etelästä pohjoiseen (Heine & Kuteva 2006: 97, 133, 136–139). Biblian raamatunkäännöskomitea luultavasti piti esittelyrakennetta suomalaisena ilmaisekeina, ja Rapolakin (1963: 59) puhuu Hoffmanin ”kielintunteesta”. Kirjasuomessa epämääräinen artikkeli ei kuitenkaan ole päässyt kehittymään edelleen, mikä on tietoisesti kielenkehittelyn tulosta.

Oletettavasti juuri vanhan kirjasuomen artikkelikäytöstä johtuen pronomini *yksi* joutui puristisen kieli-ideologian kohteeksi myöhemmin, 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Saarimaa (1928: 145) kirjoittaa:

Yksi sanaa käytetään usein ruotsinmukaisesti: ja sen mukana on Puolan kansa – nouseva *yhdeksi* Euroopan voimakkaimmista kansakunnista HS. Suomen kielessä sanotaan: nouseva Euroopan voimakkaimpien kansakuntien joukkoon. *Yksi* [eräs] erimielisyyksien aihe nykyhetken Suomessa on kieltolaki I. Eilen päättivät Helsingin kirkkovaltuusmiehet rakennuttaa kaksi uutta kirkkoa, *yhden* [toisen] Vallilaan ja toisen Tehtaanpuistoon US.

Yksi-pronominin tilalle suositettiin usein pronominia *eräs* (esim. Sadeniemi 1939), joka oli tullut kirjasuomeen 1800-luvulla itämurteista (Jussila 1993) ja jonka ajateltiin edustavan ”puhdasta” murretta ruotsalaistuneiden länsimurteiden sijasta. Tästä syystä

tarkastelimme, esiintyykö indefiittipronominia *yksi* 1800-luvun lopussa julkaistujen murteiden lauseopillisten tutkimusten esimerkkikertomuksissa. Pronomineja esiintyi erityisesti kertomusten alussa nimenomaan läntisissä murteissa, esim. Etelä-Pohjanmaalla Laihialla (Chydenius 1886), Luoteis-Satakunnassa Merikarvialla (Latvala 1894), Hämeessä Lopella (Leino 1889) sekä Kaakkois-Hämeessä Heinolassa (Lindfors 1893). Itäisten murteiden alueella pronominia käytettiin kertomuksissa ainakin kaakkoismurteissa Jääsken ja Kirvun aineistoissa (Sirelius 1894) sekä Nurmeksen murteessa (Reijonen 1883). Paasosen (1889) tutkimuksessa Mikkelin, Hirvensalmen ja Ristiinan pitäjistä sitä ei esiintynyt. Lauseopilliset tutkimukset eivät tietenkään kata koko Suomea, eikä niiden pohjalta voi tehdä kauaskantoisia päätelmiä murteiden edustuksesta. Ne osoittavat, että myös murrekertomuksissa esiintyy numeraalin *yksi* käyttöä pääasiassa artikkelikehityksen ensimmäistä vaihetta kuvastavissa konteksteissa. Sen sijaan ne eivät kerro mitään rakenteen omaperäisyydestä suomessa. Myös niillä alueilla idässä, joilla ei ollut suoraa kontaktia ruotsiin, oli tällainen käyttö varmasti tuttua kirjakielen ja esimerkiksi juuri Raamatun kertomusten kautta.

Lauseopillisiin tutkimuksiinkaan kirjatut murrekertomukset eivät siis välttämättä kuvasta puhtaasti omaperäistä suullista perinnettä. Itseoppineiden tai vain vähän muodollista koulutusta saaneiden kirjoittajien tutkimus on osoittanut, miten tärkeä merkitys suullisesti välitetyllä kirjallisuudella, esimerkiksi saarnoilla, katekismusopetuksella tai maallisilla kuulutuksilla, on ollut kansan kielelliseen maailmaan 1800-luvulla (Laitinen & Nordlund 2008, tulossa). Uskonnollisella kirjallisuudella on ollut erityisen keskeinen merkitys. Tästä syystä tarkistimme vielä, missä vaiheessa artikkelimaiset *yksi*-tarkenteet ovat hävinneet suomenkielisestä Raamatusta.⁵ Evankeliumitekstien vertailu osoitti, että Biblian kaltaisia tarkenteita esiintyi vielä (tosin selvästi vähemmän kuin vuoden 1642 Bibliassa) Vanhassa kirkkoraamatusta (1776), mutta ei enää Uudessa kirkkoraamatusta (1938), jossa *yksi* on usein korvattu pronomiinilla *eräs* (tai *muuan*) tai jossa indefiniittisyyttä on ilmaistu sanajärjestyksen muutoksella (6).

(6) Luuk. 18:3

B1642 Nijn oli myös *yxi* Leski sijnä Caupungis/ joca tuli hänen tygöns/ sanoden: auta minua rijtaweljeldäni.

R1776 Niin oli myös *yksi* leski siinä kaupungissa, joka tuli hänen tykönsä, sanoen: auta minua riitaveljeltäni.

R1938 Ja siinä *kaupungissa oli leskivaimo*, joka vähän väliä tuli hänen luoksensa ja sanoi: 'Auta minut oikeuteeni riitapuoltani vastaan.'

Yksi-pronominia ryhdyttiin välttelemään svetisismin leiman vuoksi niin tiukasti,

5. Olemme käyttäneet vertailussa apuna internetissä saatavilla olevia Raamatun tekstejä (<http://www.finbible.fi/>, <http://raamattu.uskonkirjat.net/>) sekä BittiPiplia-ohjelmistoa, koska ne helpottavat eri raamatunkäännösten tarkastelua rinnakkain. Ongelmallista verkkoversioiden käytössä on se, että vuoden 1776 Raamatusta verkossa esiintyy jokin 1700-lukua myöhempi painos (ks. myös alaviite 9). Tämän voi päätellä esim. tekstien ortografiasta, joka edustaa selvästi vasta 1800-luvulla Raamatusta yleistynyttä käyttöä (esim. verkkoversiossa ei esiinny tz-yhtymää eikä kirjaimia b, d ja g nasaalien ja likvidoiden jälkeen, ks. Häkkinen 1994: 168–169; Lehikoinen & Kiuru 2001: 72). Koska huomiomme kohteena on leksikaalinen elementti, verkkoversioiden käyttö on tässä tapauksessa kuitenkin tarkoituksenmukaista.

että tilanne johti kielenhuoltajien mielestä lopulta *eräs*-sanana ”liikakäyttöön” (esim. Sadeniemi 1943). Koska kielen standardisaatioon ja kielenhuoltoon yleensä liittyy pyrkimys variaation vähentämiseen ja sitä kautta yksi muoto – yksi merkitys -periaatteen (ks. esim. Paunonen 1996: 553), indefiniittisten pronomien *yksi*, *eräs*, *joku* ja *jokin* rajanvedosta tuli vuosikymmeniksi kielenhuollon suosikkiaihe ja kielenkäyttäjien huolenaihe. Vielä Itkosen *Uusi kieliopas* vuodelta 2002 esittää: ”Merkityksessä ’eräs (jonka puhuja t. kirjoittaja tietää mutta jättää tarkemmin määrittämättä)’ ei *yksi*-sanaa käytetä asiatyylisessä yleiskielessä (*tapasin kadulla erään ystäväni*, ei ”yhden ystäväni”)” (Itkonen 2002: 449). Indefiniittisten pronomien normittamisen historiaan ei tässä yhteydessä ole mahdollista perehtyä tarkemmin. On kuitenkin aivan selvää, että vallinneessa kieli-ideologisessa ilmapiirissä ei tarkenteella *yksi* ole kirjasuomessa ollut mahdollisuuksia laajentua käyttöalaltaan, vaikka varhaisimmasta kirjasuomesta artikkelin aihioita tavataankin.

Sen sijaan puhutussa suomessa, johon normittaminen ei ole vaikuttanut, Biblian kaltaista orastavaa artikkelikäyttöä esiintyy nykyäänkin. Vilkuna (1992: 130) kirjoittaa: ”Havaintojeni mukaan ennen mainitsemattomien, kuulijalle uusien henkilöiden ensimmäinnat saavat haastatteluissa jokseenkin aina *yks*- tai *semmonen*-tarkenteen” (ks. myös ISK 2004: §1412, 1355).

- (7) a. Tässä on justii *yksip* (.) *potilas* käymässä, että jos puhutaal lyhyehkösti. (ISK 2004)
- b. – Kuule.
- Nii.
- *Yks juttu*. Että jos siihen Mastrojannii ei saa lippuja. (ISK 2004)

Nykypuhesuomessa *yksi* siis esiintyy spesifinä indefiniittipronominina. Se ilmaisee, että puhujalla on mielessään tietty tarkoite, mutta hän ei paljasta sitä puhuteltavalle. Puhuja voi myös ilmaista, että puhuteltavan ei tarvitse tunnistaa tarkoitetta, esimerkiksi silloin, kun siitä ei enää tule puhe. *Yksi* voi myös esitellä tarkenteen, jonka puhumisesta jatketaan. (Vilkuna 1992: 129; ISK 2004: §749, 732–733; §1410, 1353–1354; §1418, 1359). Myös virossa pronomia *üks* käytetään uuden referentin ensimmäinnassa varsinkin kertomuksen alussa (Pajusalu 2004: 15). Puhutun suomen määräisen ja epämääräisen artikkelin kieliopillistumista ovat tutkineet Laury ja Juvonen (Laury 1995, 1997, 2005; Juvonen 2000, 2005; ks. myös Larjavaara 2001, jossa keskustelua erityisesti määräisen artikkelin kieliopillistumisesta).

Yhteenvetona voi todeta, että numeraali *yksi* esiintyy esittelyrakenteessa kieliopillisessa funktiossa nykypuhesuomessa ja vuoden 1642 Bibliassa, ja harvinaisemmin vielä Vanhassa kirkkoraamatussa. Myös 1600-luvun saarnoissa on artikkelinkäyttö ollut Virtuaalisen vanhan kirjasuomen (VVKS) mukaan suppeampaa indefiniittipronominimaista käyttöä (> Lauseoppi > Artikkeleista). Tällaista käyttöä on lauseopillisten kuvausten perusteella esiintynyt myös suomen (länsi)murteissa. Tältä pohjalta voisi varovaisesti arvella, että numeraalin *yksi* käyttöä esittelyrakenteessa on esiintynyt puhesuomessa ainakin 1600-luvulta alkaen ja kirjasuomessakin sen alkuvaiheessa. Kyseessä voi olla kontaktin virittämä kehitys; artikkelithan ovat tyypillisesti kehittyneet kontaktivai-

kutuksena Euroopan kielissä. Toisaalta kehitys voi yhtä hyvin olla omaperäistäkin: numeraalin *yksi* kehittyminen indefiniittiseksi pronominiksi ja epämääräiseksi artikkeliksi on typologisesti hyvin tavallista ja kognitiivisesti luontevaa. Stigmatisoitumisen vuoksi tarkenteella ei kuitenkaan ole ollut mahdollisuuksia kielipillistua eteenpäin eli orastava kielipillistuminen pysähtyi viimeistään 1800–1900-luvun puristiseen kieli-ideologiaan.

3 Tapaustutkimus 2: postpositiosta rektiosuhteen merkitsimeksi

3.1 Tutkimuksen taustaa

Toinen tapaustutkimuksemme koskee *perään*-postposition käyttöä rektiosuhteen ilmaisijana. Toisin kuin eräät muut postpositiot (esim. *ymmärtää autojen päälle*) *perään* on nykysuomessa suhteellisen produktiivinen tässä funktiossa. Rektiökäytössä *perään* ilmaisee erilaisten verbien, adjektiivien ja substantiivien yhteydessä kohdetta, jota lauseen subjektin elollinen tarkoite tai tilanteen muu henkilötarkoitteinen osallistuja tavoittelee tai toivoo omaan hallinta- tai kontrollipiiriinsä (esim. *kysyä kunniansa perään*, *perso makean perään*, *vaatimus hyvityksen perään*). Postpositionaalinen rektio rinnastuu monessa suhteessa paikallissijojen rektiökäyttöön (esim. *rakastua Liisaan*, *pitää valkosipulista*, *auttaa remontissa*). Yhteinen piirre on esimerkiksi alkuperäisen spatiaalisen merkityksen haalistuminen, joka on tapahtunut sekä rektiota ilmaiseville postpositioille että paikallissijoille. Tutkimuksemme tavoitteena on kuvata kielenmuutosta, jossa spatiaalinen postpositio muuttuu kielipillistä rektiosuhdetta ilmaisevaksi postpositioksi.

Olemme tarkastelleet *perään*-postposition esiintymiä Agricolan teksteissä, erityisesti Uudessa Testamentissa (1548), jonka osalta niitä on verrattu Agricolan käyttämiin ruotsin- ja saksankielisiin lähdeteksteihin (NT, GVB ja L)⁶. Koska sekä latina että kreikka ovat prepositiokieliä, lähdetekstien tarkastelussa olisi pitänyt huomioida myös Agricolan käännöstyössään hyödyntämät latinankieliset raamatut ja kreikankielinen alkuteksti (vrt. Itkonen-Kaila 1997: 12; Heininen 1999). Ne jäivät vertailun ulkopuolelle, koska jo suppeampi kolmikielinen suomi–ruotsi–saksa-analyysi osoitti sen, että lähdetekstien ja käännetyin kohdetekstin vertailun avulla ei ole mahdollista yksiselitteisesti ratkoa *perään*-rektion kehitystä: onko se kielikontaktien tulos, kuten aikaisempi kirjallisuus on esittänyt, vai omaperäisen kielipillistumiskehityksen tulos? Lähde- ja kohdekielisten tekstien vertailun rinnalle tarvittaisiin ei-käännettyjä aikalaistekstejä Agricolan ajalta sekä dokumentteja Agricolaa edeltävän ajan suomen kielestä. Koska molempia esiintyy hyvin rajallisesti, olemme seuranneet toista polkua ja kysyneet, missä määrin *perään*-postposition kehitys heijastaa konseptuaalisesti luonnollista universaaliamuutosta, jossa tietynlainen kielellinen konteksti virittää spatiaalisen postposition pragmaattisen uudelleentulkinnan, joka konventionaalistuu. Lisäksi tutkimuksessa

6. Lutherin raamatusta käytimme ensin internetissä saatavilla olevaa vuoden 1545 versiota (= L1545/Verkko), jonka jälkeä esimerkkien muoto tarkastettiin painetusta vuoden 1535 Raamatusta (= L1535), jota Agricola tutkijoiden mukaan käytti lähdetekstinä (ks. esim. Itkonen-Kaila 1997: 10–11).

hyödynnettiin kieltenvälistä suomi–ruotsi–saksa-vertailua, Muoto-opin arkiston murkekokoelmia, suomenkielisiä muita Raamattuja ja Kielipankin aineistoja.

3.2 Tarpeettomia käännöslainoja vai omaperäisen kehityksen tulos?

Myös postpositioiden esiintymistä rektiosuhteen ilmaisijana on pidetty kontakti-ilmiönä, jonka taustalla on germaanisten kielten, erityisesti ruotsin malli. Esimerkiksi Saarimaa (1967: 253) kuvaa postpositioiden rektiokäyttöä ”epäsuomalaisuudeksi”, joka on ”tarpeetonta käännöslainaa”, ja havainnollistaa sitä mm. *perään*-postposition avulla (mts. 256; vrt. myös esim. Lönnrot 1844; Setälä 1952 [1880]: 130–131; Merimaa 2007: 111–113). Paralleleja suomen ja ruotsin adpositioiden välillä onkin helppo löytää erityisesti vanhemmasta kirjakielestä, ja lukuisia esimerkkejä esitellään muun muassa Virtuaalisen vanhan kirjasuomen (VVKS) verkkosivustolla (> Lauseoppi > Postpositioiden sijamuotojen vastineina). Nykysuomen osalta sen sijaan tutkimus postpositioiden rektiokäytöstä puuttuu miltei kokonaan, ja on ylipäätään epäselvää, mitkä postpositiot nykysuomessa esiintyvät rektion indikaattoreina. *Perään*-postpositiosta tutkimustietoa on kuitenkin saatavilla. Sitä ovat tarkastelleet Kolehmainen (2010) ja Örnmark (2010) (ks. myös Kolehmainen & Vesalainen 2006).

Agricolan Uudessa testamentissa rektion funktiossa esiintyvät *perä*-vartaloiset postpositiot vastaavat ruotsin- ja saksankielisten lähdetekstien *efter*- ja *nach*-prepositioita (8). Synonyymisenä käännösvastineena Agricola käytti *jälki*-vartaloisia postpositioita (9).

(8) Fil. 3:12

A Ei nin ette mine sen io käsittenyt olen / eli io teudhelinen olen / Mutta mine *pyren* couan *sen pereste* / ios mine sen mös madhaisin Käsitte / senielkin quin mine Christuses Jesuses käsitetty olen.

NT Jcke at iagh allredho haffuer thet fattat, eller ath iach fulkomen är, Men iagh *trädh* fast *ther effter*, om så kunde skee ath iagh thet ock fatta må, som iagh ock fattat är aff Christo Jesu.

GVB Jcke at iagh allaredho haffuer thet fattat, eller allaredho fulkommen är, Men iagh *faar* fast *ther effter*, om iagh thet ock fatta må, som iagh ock fattat är aff Christo Jesu.

L Nicht das ichs schon ergriffen habe/ odder schon volkomen sey/ Ich *jage jm* aber *nach*/ ob ichs auch ergreifen möchte/ nach dem ich von Christo Jhesu ergriffen bin.

(9) 2 Kor. 9:14

A ia nin mös heiden Rucouxisans teidhen tedhenne / Jotca mös *ikeuöitzeuet teiden ielkin* / sen ylenpaltisen Jumalan Armon tedhen quin teisse on

NT och teslikes j thetas böner för idher, hwilkom och *lengthar effter idher*, för then offuerswinnande Gudz nådh, som är j idher

GVB och teslikes j thetas böner för idher, Hwilka ock *lengta effter idher*, för then offuerswinnande Gudz nådh, som är j idher

- L vnd vber jrem gebet fur euch/ welche *verlanget nach euch*/ vmb der vberschwenglichen gnade Gottes willen jnn euch.

Rektiokäytössä *perä*-vartaloiset postpositiot ovat Agricolan Uudessa testamentissa harvinaisempia kuin *jälki*-vartaloiset, jotka siis dominoivat tässä funktiossa (vrt. tarkemmin jäljempänä). Nykysuomessa suhteet ovat päinvastaiset ainakin illatiivimuotoisten *perään*- ja *jälkeen*-postpositioiden osalta: *perään* on ohittanut *jälkeen*-postposition, joka ei näytä enää esiintyvän rektion merkitsimenä. Muutos käy ilmi sanakirjoistakin: *Nykysuomen sanakirjassa* (s. v. *jälkeen*) *jälkeen*-lausekkeita esiintyy *surra*- ja *itkeä*-verbien tavanomaisten partitiiviobjektien tilalla (*surra*, *itkeä jonkun jälkeen*). *Kielitoimiston sanakirja* (2008) ei tätä käyttöä enää tunne.

Örnmark (2010) tarkastelee *perä*-sanana kieliopillistumista spatiaaliseksi (*pysäköidä laillisesti pysäköityjen autojen perään*), temporaaliseksi (*Kahvit juotiin lounaan perään*), ns. laadulliseksi (*Tott minull tapahtup tahdhos perän*) ja rektion⁷ funktiossa esiintyväksi postpositioksi (*pyrkiä ijäisen autuuden perään*) (mts. 41, 69, 70). Örnmarkin mukaan illatiivimuotoinen *perään* on esiintynyt rektiofunktiossa kaikkina kirjoitetun suomen kielen aikakausina vanhasta kirjasuomesta nykysuomeen. Hänen kvantitatiiviset tuloksensa paljastavat kuitenkin myös joitakin yllättäviä tendenssejä aineistossa. Vanhimmissa kirjoitetun suomen kielen aineistoissa *perään*-postposition käyttö historiallisesti varhaisemmassa spatiaalisen postposition funktiossa on suhteellisesti vähäisempää kuin nykysuomessa. Rektion merkitsijänä taas *perään*-postposition esiintyminen on suhteellisesti taajempaa vanhimmissa lähteissä ja harvinaisempaa nykysuomessa. Esiintymien vertailu eri kronologisten periodien välillä paljastaa Örnmarkin tutkimuksessa siten kieliopillistumisen kannalta odotuksenvastaisen kronologisen kehityskaaren, jossa kieliopillisempi ja historiallisesti myöhäsyntyisempi rektion funktio dominoi varhaisimmissa lähteissä ja historiallisesti alkuperäisempi spatiaalinen käyttö kasvaa nykysuomeen tultaessa. Örnmark korostaa, että eri aikakausien aineistot eivät ole täysin vertailukelpoisia, mutta myös yksittäisten esiintymien tarkastelu tuo ilmi kehityksen odotuksenvastaisuuden: vanhimmissa vanhan kirjasuomen lähteissä *perään* esiintyy rektion indikaattorina usein sellaisten verbien yhteydessä, jotka nykysuomessa eivät ole mahdollisia. Tällaisia ovat muun muassa *etsiä*, *hakea*, *kärsiä* (*jonkun/jonkin perään*). (Mts. 66.) Yhtäläisyyksiäkin kuitenkin on, ja esimerkiksi Agricolan Uudessa testamentissa esiintyy samoja yhdistelmiä kuin nykysuomessa, esimerkiksi *kysyä*, *katsoa*, *huoata jonkun/jonkin perään*.

Örnmarkin tulokset viittaavat siihen, että *perään*-postposition käyttö vanhimmissa lähteissä ohjasi muiden kielten malli. Esimerkiksi käännetyissä teksteissä tavanomaisen lähdekielisen vaikutuksen lisäksi ajan uskonnollisille teksteille tyypillinen lähdetekstiuskollinen kääntämisen normi velvoitti kääntäjiä seuraamaan lähdetekstejä mahdollisimman tarkkaan (vrt. Kela 2007: 89–94). Tämän johdosta *perään*-postposition käyttö laajeni konteksteihin, jotka eivät välttämättä olleet kohdekielen normien mukaisia.

7. Örnmark ei käytä *rektio*-termiä vaan kuvaa samaa ilmiötä toisin käsittein.

Perään-postposition rektiokäytön kaventuminen vanhasta kirjasuomesta nykysuomeen tultaessa ei Örnmarkin (2010) mukaan välttämättä edusta luonnollista kehitystä vaan on ainakin osin puristisen kieli-ideologian puhdistuksen tulos. Ilmaisukeinona postpositionaalinen rektio on analyttinen, mikä luultavasti on vaikuttanut siihen, että kielenhuoltajat ovat katsoneet sen vieraaksi suomelle tyypillisemmiksi koettujen syntteettisten rakenteiden joukossa. Analyttiset adpositiorakenteet ovat olleet kielenhuollon silmätikkuna siitä saakka, kun suomea on tietoisesti huollettu (vrt. esim. Lönnrot 1844; Setälä ([1880] 1952: 130–131; Häkkinen 1997: 43), ja esimerkiksi jo ensimmäisen kokoraamatun toimitus korvasi merkittävän määrän Agricolan adpositioita morfologisilla sijoilla (Rapola 1962: 79–80). Seuraavasta asetelmasta käy ilmi, että Agricolan Uuden testamentin ja Biblian (1642) Uuden testamentin välillä on kuitenkin vain pieni ero *perä*-vartaloisten postpositioiden rektiokäytössä. Muutos ei ole radikaali, sillä *perä*-vartaloisten postpositioiden rektiokäyttö ei ollut erityisen frekventtiä Agricolankaan Uudessa testamentissa. (Muista vanhan kirjasuomen teksteistä on mahdollista löytää lukuisampia esimerkkejä.) Asetelmassa rektiokäytön piiriin on laskettu vain yksiselitteiset tapaukset, joissa *perään* eri sanaluokkiin kuuluvien predikaattien (adjektiivien, substantiivien tai verbien) yhteydessä ilmaisee postposition täydennyksen tarkoitteen tavoittelua (esim. *Tarve henen Rickaudhens pereste; Mutta mine pyren couan sen pereste / ios mine sen mös madhaisin Käsitte*) ja joissa ei ole kyse liikkeen ilmaisusta metaforisestikaan (esim. *samota/vaeltaa jonkin perään*). Asetelma kokoaa yhteen tietoa myös muiden Raamattujen Uusista testamenteista ja Agricolalla rektiofunktiossa synonyymisenä esiintyneistä *jälki*-vartaloisista postpositioista (*Sille ette Euangelium ei waadhi ainostans meiden Töiden ielken; Sille ette Pispan tule nuchtettoman olla [– –] ei winanioomarin / ei tappelian / ei kerckehen ilkien woiton ielkin*). Kulloinkin ensimmäinen luku ilmoittaa postpositioiden rektiokäyttöä edustavien esiintymien kokonaismäärän. Sulkeissa oleva luku taas ilmoittaa kaikkien haettujen sanamuotojen esiintymismäärän. Haetut sanamuodot on niin ikään ilmoitettu sulkeissa. Vanhan kirjasuomen osalta niiden jäljittämisen apuna toimi Kaino-aineistopalvelun kautta saatavilla oleva vanhan kirjasuomen sanalista.

Agricola	6 (51) (<i>perest, pereste, peräste</i>) ⁸	32 (315) (<i>ielkeen, ielken, ielkijn, ielkin</i>)
1642	1 (29) (<i>perän, perään</i>)	6 (305) (<i>jälken</i>)
1776 ⁹	3 (10) (<i>perään</i>)	4 (228) (<i>jälkeen</i>)
1933/38	0 (0) (<i>perään</i>)	0 (61) (<i>jälkeen</i>)
1992	0 (5) (<i>perään</i>)	0 (72) (<i>jälkeen</i>)

Agricolan Uuden Testamentin *perä*-vartaloisten postpositioiden rektiokäytön kuuden esiintymän joukko koostui 5 eri predikaattityypistä (*odottaa, huoata, pyrkiä, kilvoitella, tarve jonkun/jonkin perään*), *jälki*-vartaloisten 32 esiintymän joukko taas 13 eri predi-

8. Illatiivimuotoinen *perään* (erilaisissa ortografisissa asuissaan) ei esiinny Agricolan Uudessa testamentissa. Asetelmassa on Agricolan kohdalla sen vuoksi huomioitu muita *perä*-vartaloisia postpositioita, joista Agricolalla rektion funktiossa esiintyivät asetelmassa mainitut elatiivimuodot.

9. Internetissä saatavilla oleva vuoden 1776 Raamattu perustuu valitettavasti vuoden 1872 laitokseen (Kela 2007: 19).

kaattityypistä (*ajatella, vaatia, seisoa, katsoa, odottaa, huoata, väijyä, etsiä, kilvoitella, kysyä, pyrkiä, kärkäs jonkun/jonkin jälkeen*). Vuoden 1642 Biblian Uuden testamentin ainoa *perään*-rektiotaus oli *pyrkiä jonkin perään*, ja *jälkeen*-postposition kuuden esiintymän joukko sisälsi viisi eri predikaattityyppiä (*anoa, kysyä, katsoa, (olla) ahkera, kilvoitella jonkun/jonkin jälkeen*). Vuoden 1776 Raamatun Uuden testamentissa samat predikaattityypit toistuivat (*perään*: kolme eri predikaattityyppiä: *kysyä, (olla) ahkera, pyrkiä jonkin/jonkun perään*; *jälkeen*: kolme eri predikaattityyppiä: *katsoa, kilvoitella, olla jonkun/jonkin jälkeen*).

Korostettakoon, että asetelman tiedot koskevat Uutta testamenttia ja että esimerkiksi vuoden 1642 Biblian Vanha testamentti sisältää lisää esimerkkejä *perään*- ja *jälkeen*-postpositioiden rektiokäytöstä. Asetelmasta käy joka tapauksessa selkeästi ilmi, että postpositioiden karsimistyö on jatkunut läpi vuosisatojen ja että se on koskenut rektiokäytön lisäksi kaikkia muitakin postpositioiden funktioita.

Koska *perään* muodosti vain yhden postposition lukuisten kielenhuollon kohteeksi joutuneiden adpositioiden joukossa, siihen kohdistuneet normatiiviset voimat eivät oletettavasti olleet yhtä voimakkaita kuin esimerkiksi edellä tarkastellun *yksi*-artikkelin kohdalla. Seuraava tarkastelu osoittaa, että rektion ilmaisijana *perään* ei koskaan täysin perääntynyt vaan esiintyy suhteellisen produktiivisena rektion indikaattorina edelleen nykysuomessa.

Örnmarkin kuvaamia varhaisen aineiston odotuksenvastaisia tendenssejä selittävät kielikontaktit, mutta aineiston perusteella ei voida kuitenkaan luotettavasti päätellä, että *perään*-rektio olisi yksinomaan kielikontaktien aiheuttama innovaatio, joka olisi syntynyt juuri Agricolan aikana. Kielensisäisen kehitysmahdollisuuden poissulkeminen vaatisi Agricolan aikaa edeltävien tekstien ja Agricolan aikalaisten ei-käännettyjen tekstien tarkastelua. Koska kumpaakaan ei ole saatavilla, tutkija joutuu etsimään muita menetelmiä vastatakseen kysymykseen, olisiko *perään* voinut kieliopillistua itsenäisesti ilman vieraiden kielten mallia rektiota ilmaisevaksi postpositioksi.

Kieliopillistumisnäkökulmasta omaperäinen kehitys näyttää jopa todennäköiseltä, ja suomen *perään*-postposition kontekstit ovat yhteensopivia yleisen kehityskaaren kanssa, joka johtaa adpositionaalisen rektion syntyyn.¹⁰ Rostila (2005, ks. myös Rostila 2007: 130–163) ja Hundt (2001) ovat tarkastelleet spatiaalisten adpositioiden kieliopillistumisesta rektion merkitsimiksi. Heidän hahmottelemansa kehitysmispolku osoittaa, että adpositionaalisen rektion kehitys on klassinen esimerkki kontekstin virittämästä kieliopillistumisesta (vrt. esim. Heine 2002; Heine, Claudi & Hünemeyer 1991: 65–97). Lähtökohdan muodostavat adpositiolausekkeet, jotka toimivat joko predikaattien täydennyksinä tai vapaasti lisättävissä olevina määritteinä. Tässä vaiheessa adpositioiden merkitys on konkreettinen ja spatiaalinen (Rostila 2005, 2007; Hundt 2001). Lähtökohtana suomessa ovat siten voineet olla esimerkin (10) kaltaiset tapaukset. Esimerkki on otettu Muoto-opin arkistosta (MA)¹¹:

10. Kolehmainen (2010) sisältää yksityiskohtaisemman kuvauksen *perään*-postposition kieliopillistumisesta ja sen rektiokäytöstä nykysuomessa.

11. Esitämme Muoto-opin arkiston esimerkit pelkistettyinä ilman tarkkeita.

- (10) rattaat *hevosem perrää* [laitettiin]. (MA: Tammela)

Rostilan (2005, 2007) mukaan predikaatin ja adpositiolausekkeen välinen suhde on tietyissä konteksteissa alispesifioitu. Kun kielenpuhujat yrittävät konstruoida mielekkään suhteen niiden välille, syntyy pragmaattinen uudelleentulkinta. Seuraavassa esimerkissä (11) *perään*-lauseke ilmaisee spatiaalista suhdetta, jota Tyler ja Evans (2003: 174) kuvaavat ”in tandem” -suhteeksi: subjektin agenttiivinen tarkoite liikkuu yhtä aikaa ja samaan suuntaan kuin postposition kiintopiste. Liikkeen lisäksi mukaan päätellään kuitenkin myös uusi tarkoituksen ja tavoittelun merkitys: miehet liikkuvat tavoitukseen suden. Spatiaalisen merkityksen rinnalle on siten syntynyt uusi finaalinen tavoittelun merkitys, joka on voimakkain esimerkeissä, joissa postposition kiintopiste ei liiku lainkaan, vrt. (12).

- (11) kaik äijä lähtiväs *surem perä*. (MA: Honkilahti)
(12) ne [miehet] lähti kais suurter *rahhaim perrään* [- -] [Amerikkaan] sitte. (MA: Kiikka)

Örnmark (2010: 35, 39–40) painottaa esimerkin (12) kaltaisen kontekstin merkitystä pragmaattisen uudelleentulkinnan kannalta. Koska postposition kiintopiste ei liiku, subjektin tarkoitteen elollisen agentin toiminnan volitionaalisuus ja intentionaalisuus etualaistuvat, mikä puolestaan korostaa pragmaattisen päättelyn kautta syntyneitä tavoittelun merkitystä. Uusi merkitys mahdollistaa postpositiolausekkeiden käytön leviämisen konteksteihin, joissa liikkeen merkitys ei ole enää läsnä ollenkaan. Tärkeämpää on sen sijaan kohteen tavoittelu, joka on ilmaistu adposition täydennyksenä:

- (13) Hän itkee menetety *rahan perään*. (Kielipankki: Karjalainen 1999)
(14) Niinpä pastori voi keskittyä yksinomaan itseensä ja haikailla *nuoruudenrakautensa perään*. (Kielipankki: Kaleva 1998–1999)

Esimerkeissä kuten (13) ja (14) *perään*-postposition genetiivitäydennyksen tarkoitteeseen ei kohdistu vaikutusta eikä sen tarkoite synny tilanteessa. Lauseissa ilmaistaan suuntaista, genetiivitäydennyksen tarkoitteeseen kohdistuvaa toimintaa, vaikka varsinaisesta liikkeestä ei enää kyse olekaan. Örnmark (2010: 59) korostaa, että esimerkit säilyttävät illatiivin mielikuvaskemaattisen hahmotuksen suuntaisesta toiminnasta. Tämä huomio on kielensisäisen kieliopillistumisen mahdollisuuden kannalta tärkeä, sillä se osoittaa, että *perään*-postposition rektiofunktion kehitys ei ole ristiriidassa postposition alkuperäisemmän spatiaalisen käytön kanssa vaan muodostaa sen luonnollisen jatkajan. Ei ole siten syytä sulkea pois mahdollisuutta, että *perään*-rektio olisi voinut kehittyä itsenäisesti ilman muiden kielten vaikutusta.

Konteksti on merkityksellinen kieliopillistumisen seuraavan vaiheen kannalta, jossa uusi pragmaattisen päättelyn kautta syntynyt merkitys konventionaalistuu. Jos adpositiota käytetään toistuvasti konteksteissa, joissa pragmaattinen uudelleentulkinta on todennäköinen, puhujat voivat yleistää ja päätellä, että uusi merkitys onkin rakenteen perusmerkitys. Konventionaalistumista seuraa reanalyysi, jossa rakenteen hierarkia or-

ganisoituu uudelleen. (Rostila 2005, 2007.) Adpositio määrittyy predikaatista riippuvaiseksi, ja adpositiolausekkeen itsenäisyys vähenee (Hundt 2001). Tässä vaiheessa voi myös tapahtua leksikaalistumista, ja tiettyjen predikaattien ja adpositioiden liitto voi varastoitua (Rostila 2005, 2007). Suomessa leksikaalistuneita kombinaatioita edustavat ainakin seuraavat sanakirjoissakin esitellyt ilmaukset *kysyä* ja *ikävöidä jonkin/jonkun perään* sekä adjektiivista predikaatiota edustava *perso jonkin perään* (Kielitoimiston sanakirja s. v. *perään*).

Kehityksen viimeinen vaihe on analogia, jossa rakennemalli yleistetään samaa semanttista kenttää edustaviin predikaatteihin (Rostila 2005, 2007). Näin on tapahtunut tultaessa nykysuomeen, jonka puhujilla on hyödynnettävänä suhteellisen produktiivinen malli, jonka avulla he voivat muodostaa luovasti uusia semanttisesti ja rakenteellisesti samankaltaisia ilmauksia. Kielipankin aineistossa Kalevan (1998–1999), Karjalaisen (1999) ja Turun Sanomien (1999) vuosikerroissa *perään*-rektiota suosivat erityisesti tunteita, aistimuksia ja kognitiota ilmaisevat verba sentiendi (esim. *haikailta, haihatella, surra, ikävöidä jonkun/jonkin perään*) sekä kommunikaatiota, puhetta ja ääniä ilmaisevat verba dicendi (esim. *huoata, huokaista, huudella, huutaa, itkeä, kuuluttaa, kysyä, naukua, soittaa jonkun/jonkin perään*). Substantiivien yhteydessä *perään*-rektio on harvinaisempaa (esim. *haikailu, kaipuu, vaatimus jonkun/jonkin perään*). Esimerkkejä *perään*-rektion käytöstä adjektiivisten predikaattien yhteydessä puolestaan löytyy erityisesti puhuttua kieltä edustavasta Muoto-opin arkiston murreaineistosta, jonka keruu alkoi 1960-luvun jälkipuolella ja joka on siten iältään vanhempaa kuin Kielipankin aineisto:

- (15) se on niin *hullunah sieniem peräh*. (MA: Artjärvi)
- (16) [Lehmät] ne o oikee *villijä sienijem perää*. (MA: Sysmä)
- (17) se [lapsi] o nii *hurja autoloihe perrää*. (MA: Ruokolahti)
- (18) iha kuolemaa ast ne ol' iha ku *sairaita sev varallisuuve perrää*.
(MA: Hirvensalmi)
- (19) sinä olit hirveev virkee ja *ahnen noejjen työkalujem perrää*. (MA: Kajaani)
- (20) se [emäntä] ol niim *mahotor rikkauvem perrää*. (MA: Saarijärvi)

Kieltenvälinen vertailu ruotsin ja saksan *efter*- ja *nach*-prepositioiden kanssa osoittaa, että kehityksen on mahdollista jatkua ja käytön laajentua uusia semanttisia verbi-ryhmiä koskevaksi. Ruotsissa ja saksassa *efter* ja *nach* kieliopillistuivat rektion funktion 1500-luvulle tultaessa. Grimmin veljesten historiallisen sanakirjan mukaan kehitys tapahtui saksassa keskiyläsaksan ajanjakson aikana (n. 1050–1350), jota sanakirjan varhaisimmat *nach*-preposition rektioesimerkit edustavat (DWB s. v. *nach*). Tällä kaudella alkoi myös monien muiden prepositioiden uuden rektiofunktion kehitys (Lindqvist 1994: 188). Ruotsissa historiallisen *Svenska Akademiens Ordbok* -sanakirjan kronologisesti varhaisimmat esimerkit *efter*-preposition käytöstä rektion ilmaisijana ovat ensimmäisestä Uudesta testamentista (NT 1526) ja Raamatusta (GVB 1541) (SAOB s. v. *efter*). Sanakirja ilmoittaa, että saksa on vaikuttanut *efter*-preposition kehityskulkuun.

Ruotsin esimerkkien ryhmittely ja luokittelu SAOB-sanakirjassa tuo esiin kehityskaaren, jossa *efter*-prepositiota ensin käytetään konkreettisemmassa spatiaalisessa funktiossa liikeverbien yhteydessä. Tämän jälkeen sen käyttö leviää muihin verbi-

ryhmiin, kontaktiverbien (esim. *gripa efter*), tunne-, aistihavainto- ja kognitioverbien (esim. *vänta efter*) ja lopulta akustisten ja kommunikaatioverbien yhteyteen (esim. *fråga efter*). (SAOB s. v. *efter*.) Saksassa *nach*-preposition samanlainen käytön laajentuminen hahmottuu DWB:n kronologisestikin järjestettyjä esimerkkejä tarkastelemalla: liikeverbejä seuraavat kontaktiverbit (esim. *greifen nach* 'tarttua johonkin'), joiden jälkeen *nach*-rektion piiriin siirtyy muita verbiryhmiä, esimerkiksi tunne-, aistihavainto- ja kognitioverbejä (esim. *sehnen nach* 'kaivata jotakin') (DWB s. v. *nach*). Nykyruotsiin ja -saksaan tultaessa *efter*- ja *nach*-prepositioiden käyttö on lopulta laajentunut koskemaan monia muita verbejä, jotka eivät kuulu edellä esiteltyihin verbiryhmiin, vrt. esim. *borra efter olja* (NSO s. v. *borra*), *annonsera efter en ny sekreterare* (NSO s. v. *annonsera*), *nach Schwämmen tauchen* 'sukeltaa pesusieniä' (DUW s. v. *tauchen*), *nach Erdöl bohren* 'porata öljyä' (DUW s. v. *bohren*).

Perään-postposition luovasta käytöstä ja samantapaisesta käytön laajentumisesta uusiin verbiryhmiin on suomessakin jo merkkejä:

- (21) Ensin *jonotetaan* kassalle ja sitten *tavarán perään*. (Kielipankki)
- (22) Tottahan Samaranchin hyppysen *syyhyävät* vielä *jalkapalloilun perään*, mutta hänen on tyytyminen 23-vuotiaiden joukkueisiin. (Kielipankki)

Yhteenvedona voi todeta, että *perään*-postpositio on esiintynyt rektion funktiossa kaikkina kirjoitetun suomen kielen periodeina ja on edelleen nykysuomessa suhteellisen produktiivinen. Rektiokäytössä *perään* ilmaisee erilaisten verbien, adjektiivien ja substantiivien sanaluokkaa edustavien predikaattien yhteydessä tavoittelua, jonka kohteena on *perään*-postposition genetiivitäydennyksen tarkoite. *Perään*-rektion tarkastelu eri aikakausien Uusissa testamentteissa havainnollisesti postpositioiden käytön karsimista suomen kirjakielen historiassa, joka ei kuitenkaan *perään*-postposition kohdalla ole johtanut sen rektiofunktion syrjäytymiseen. *Perään*-rektio voi olla kontaktin virittämän kieliopillistumisen tulos, jonka mallina on toiminut germaanisten kielten, erityisesti ruotsin *efter*-preposition, malli. Omaperäinen kehitys ei kuitenkaan ole pois suljettu mahdollisuus. Spatiaalisten adpositioiden kehittyminen rektion merkitsimeksi on tavallinen kehityskaari, jossa konteksti virittää pragmaattisen uudelleentulkinnan, joka johtaa uuden merkityksen ja funktion syntyyn.

4 Sisäiset ja ulkoiset tekijät sekä kieliopillistuminen

Olemme edellä tarkastelleet kahta kielellistä muutosta, joita voidaan luonnehtia kieliopillistumiseksi. Kieliopillistumisella tarkoitetaan kielellisen elementin kehityskulkua leksikaalisesta kieliopilliseksi tai vähemmän kieliopillisesta enemmän kieliopilliseksi. Kieliopillistuminen on siis prosessi, jossa leksikaalinen ilmaus rajatussa pragmaattisessa ja morfosyntaktisessa kontekstissa saa kieliopillisen tehtävän ja kieliopillistuttuaan voi saada yhä kieliopillisempia tehtäviä (esim. Traugott 2005: 645). Yleisesityksen kieliopillistumisesta ovat esittäneet Hopper ja Traugott oppikirjassaan vuodelta 1993 (uudistettu toinen painos vuodelta 2003).

Kieliopillistumisessa rakenne käy läpi muutoksia semanttisella, syntaktisella, morfofonologisella ja pragmaattisella tasolla. *Perään*-postposition kohdalla näkyvin muutos koskee spatiaalisen merkityksen haalistumista ja uuden abstraktimman ja kieliopillisemmän merkityksen kehittymistä. Alkuaan numeraalina yksinään esiintynyt lekseemi *yksi* puolestaan on joissakin konteksteissa kieliopillistunut nominin tarkenteeksi eli indefiniittiseksi pronominiksi tai epämääräiseksi artikkeliksi. Muutos näkyy selkeimmin lekseemin semantiikassa ja syntaksissa. Sen sijaan esimerkiksi englannin kielessä numeraali *one* on kehittynyt täysin kieliopilliseksi artikkeliksi, ja semanttista ja morfosyntaktista muutosta on seurannut myös fonologinen kuluminen *one* > *a(n)*, joka on tyyppillistä pitkälle edenneessä kieliopillistumisessa. Semanttisen muutoksen katsotaan yleensä edeltävän muita muutoksia.

Perinteisesti kieliopillistuminen on nähty kielensisäisenä muutoksena, ja kielen ulkoisten tekijöiden virittämiä muutoksia on käsitelty muun muassa lainaamisena, käännöslainaamisena tai substraattivaikutuksena. Jyrkkä kahtiajako kielensisäisiin ja -ulkoisiin muutoksiin on kuitenkin viime aikoina alkanut purkautua esimerkiksi siten, että kieliopillistumistutkimuksessa on tarkastelun kohteeksi noussut ilmiöitä, joissa kieliopillistuminen voi olla ulkoisesti motivoitua. (Matthews & Yip 2009.) Kieliopillistumistutkijoista erityisesti Heine ja Kuteva (esim. 2005 ja 2006) ovat esittäneet esimerkkejä kontaktin virittämistä kieliopillistumiskehityksistä eri kielissä. Kielensisäisen ja -ulkoisen vaikutuksen pohtiminen on noussut esille kaksi- tai monikielisisissä konteksteissa, ja se on ollut relevanttia muun muassa kontaktikielten (pidgin- ja kreolikielten) tutkimuksessa (esim. Bruyn 2009), kaksikielisessä kielenomaksumisessa (esim. Matthews & Yip 2009) ja viime aikoina myös suurkaupunkien monikulttuuristen yhteisöjen multietnolektien kuvauksessa (esim. Opsahl 2009; Wiese 2009).

Oma tutkimuskohteemme poikkeaa kaikista edellä mainituista sikäli, että huomiomme kohteena on pääasiassa kirjoitettu kieli ja siinä tapahtuneet muutokset. Erityisen kiinnostavaksi tilanteen tekee se, että suomen kirjakieltä on ryhdytty rakentamaan 1500-luvulla uskonpuhdistuksen ideologisen taustan tuella samalla tavoin kuin monia muita Euroopan kansankieliä. Ensimmäiset kirjoittajat ovat olleet kaksi- tai monikielisiä ja yhteiskunnan kielitilanne pitkälti diglossinen sikäli, että puhuttuna kielenä ovat toimineet suomen (ja ruotsin) murteet ja kirjoitettuna kielenä sekä hallinto-, kulttuuri- ja sivistyskielenä ruotsi ja latina. Tämän lisäksi pääosa varhaisimmista teksteistä on ollut käännöksiä muista kielistä, erityisesti germaanisista kielistä ruotsista ja saksasta. On selvää, että tällaisessa niin yksilön kuin yhteisönkin kannalta kaksi- tai monikielisisissä kontekstissa kirjoitettuun suomeen on tullut paljon kontaktivaikutusta muista kielistä.

Kielellisen tilanteen, kääntämisen normien ja kielinäkemyksen vaikutus suomen kirjakieleen ja siinä tapahtuneisiin prosesseihin korostuu kirjoitetun suomen kehityksessä myös 1800-luvun kansallisten ja kansallisromanttisten aatteiden vaikutuksesta: moni vanhaan kirjasuomeen keskiajalla ja sen jälkeen kotiutunut vierasperäinen kielinpiirre tuli 1800-luvulta alkaneen ja pitkälle 1900-luvulla jatkuneen puristisen kielinäkemyksen vuoksi huomatuksi, stigmatisoiduksi ja lopulta puhdistetuksi kielestä. Erityisesti syntaksin ruotsinmukaisuuksia, svetisismejä, pyrittiin systemaattisesti perkaamaan kielestä. Äärimmillään purismi johti siihen, että moni omaperäinenkin kielen rakenne tuli ”varmuuden vuoksi” tuomituksi, kuten tässä kirjoituksessa tarkastel-

luista tapauksista erityisesti numeraalin *yksi* normittamisen historia osoittaa (ks. myös Kastari, tulossa, joka käsittelee paikallissijojen normittamisen historiaa).

Kirjakielemme historian luonteen vuoksi suomalaisessa kieliopillistumistutkimuksessa kirjakielen ja tietoisien kielenohjailun merkitys kielellisiin muutoksiin on perinteisesti tullut hyvin huomioiduksi (esim. Herlin 1997; Laitinen 2004; Herlin & Kotilainen 2005; Ojutkangas 2001; Örnmark 2010; Salmi 2011). Kuten edellä osoitimme, sekä epämääräisen artikkelin että rektionmerkitsimen kehitykselle voidaan suomessa osoittaa omaperäinen motivaatio, ja kummassakin tapauksessa myös kielikontaktit ovat selvästi vaikuttaneet kehitykseen. Kummatkin prosessit ovat myös tyypologisesti toistuvia ja kognitiivisesti hyvin luontevia. Näin ollen niitä on kuvattu myös kansainvälisessä kieliopillistumiskirjallisuudessa (esim. Givón 1981; Hopper & Martin 1987; Hundt 2001; Rostila 2005, 2007).

Kielikontaktitilanteissa on huomattu, että vaikka kielenmuutosprosessi näyttäisi muistuttavan kielen sisäistä kieliopillistumisprosessia, siinä voi esiintyä hyppäyksellisiä muutoksia tai ”oikoteitä”, jotka eivät ole tyypillisiä kielen sisäisesti tapahtuville asteittaisille muutoksille. Kieliopillistumisen sisäisten prosessien vertaaminen kielikontaktitilanteessa tapahtuviin muutoksiin nostaaakin etualalle ilmiöitä, jotka ovat kieliopillistumisen kannalta epäodotuksen mukaisia, poikkeavia tai yllättäviä. (Bruyn 2009: 313.) Tästä syystä on tarkoituksenmukaista erottaa toisistaan kieliopillistuminen kielen sisäisenä prosessina, kielikontaktin virittämä kieliopillistuminen ja lainaaminen tai kopiointi. Edellä esittelimme omaperäisen kieliopillistumisen, ja seuraavaksi tarkastelemme kirjallisuudessa eroteltuja kontaktikieliopillistumisen käsitteitä. Jatkamme niiden käsittelyä luvussa 5, jossa pohdimme, mitä ne tarkoittavat tapaustutkimustemme *yksi ja perään* kohdalla.

1) Kontaktin virittämä ”tavallinen” kieliopillistuminen (*contact-induced, 'ordinary' grammaticalization*)

Kieliopillistuminen lähtee liikkeelle kontaktin vaikutuksesta, mutta kieliopillistuminen kulkee samaan tapaan kuin ”tavallinen” kieliopillistuminen. Heinen ja Kutevan (2005: 81) mukaan prosessi kulkee seuraavalla tavalla. Kieli M viittaa mallinantajakieleen ja kieli K kohdekieleen.

- a) Kielen K puhujat havaitsevat, että kielessä M on kieliopillinen kategoria Mx.
- b) Puhujat luovat kieleen K vastaavan kategorian Kx käyttämällä hyväkseen kielessä K esiintyviä ilmauksia.
- c) Tähän päämäärään päästäkseen he käyttävät rakennetta Ky muodostaakseen kategorian Kx turvautuen universaaleihin kieliopillistumisen strategioihin.
- d) Puhujat kieliopillistavat Ky:n Kx:ksi.

2) Kieliopillistumisprosessin lainaaminen/kopiointi (*replica grammaticalization*)

Kieliopillistumisprosessin kopiointi on kontaktikieliopillistumisen erityistapaus. Sen lisäksi, että kohdekieleen syntyy mallinantajakielen kielioppia vastaava kieliopillinen

kategoria, itse kieliopillistumisprosessi kulkee samaa kieliopillistumispolkua leksikaalisesta kieliopilliseksi kuin se on kulkenut mallinantajakielessä. Prosessi on Heinen ja Kutevan (2005: 92) mukaan seuraavanlainen:

- a) Kielen K puhujat havaitsevat, että kielessä M on kieliopillinen kategoria Mx.
- b) Puhujat luovat kieleen K vastaavan kategorian Kx käyttämällä hyväkseen kielessä K esiintyvää ilmausta.
- c) Tähän päämäärään päästäkseen he kopioivat kieliopillistumisprosessin, jonka he otaksuvat tapahtuneen kielessä M käyttäen hyväkseen analogiaa: [My > Mx] : [Ky > Kx].
- d) Puhujat kieliopillistavat Ky:n Kx:ksi.

Matthews ja Yip (2009) kritisoivat Heinen ja Kutevan mallia kieliopillistumisen kopiainnista erityisesti siitä syystä, että se olettaa puhujilta metakielellistä tietoisuutta kielen kategorioista ja kielen historiasta. Varsinkin tieto diakronisista kehityskuluista on tietoa, joka on lingvistillekin usein saavutettavissa vain tutkimuksen kautta, jos sitenkään. Ei siis vaikuta tarkoituksenmukaiselta odottaa tällaista kielellistä tietoisuutta maallikkopuhujilta, saati kaksikielisiltä lapsilta, joiden kielenomaksuminen on Matthews ja Yipin tutkimuksen kohteena. Sen sijaan kielenkäyttäjillä voidaan olettaa olevan implisiittistä tietoa siitä, että jotakin yksittäistä muotoa käytetään useissa eri funktioissa (mts. 371). Vastaavanlaisen näkemyksen on esittänyt myös Johanson (2008), jonka mukaan diakroniset prosessit eivät ole puhujille läpinäkyviä, eikä niitä hänen mukaansa voi siitä syystä kopioida (vrt. myös Ojutkangas 2001: 188–189).

- 3) Näennäinen kieliopillistuminen (*apparent grammaticalization*) ~ polysemian kopiaointi (*polysemy copying*) ~ selektiivinen kopiaointi (*selective copying*)

Kielikontaktitilanteessa kielellinen elementti voi joskus kehittyä kieleen K ikään kuin ”oikotietä” kielen M antaman mallin pohjalta. Tällaisessa tapauksessa ei kielessä K oleteta tapahtuneen kieliopillistumisprosessia, vaan kieli K kopioi kielestä M valmiita kieliopillisia ominaisuuksia, esimerkiksi jonkin lekseemin polyseemisen merkityksen kielessä M. Bruyn (2009) on kutsunut tällaista tilannetta näennäiseksi kieliopillistumiseksi, ja käsite vastaa Heinen ja Kutevan (2005) ajatusta polysemian kopiainnista ja Johansonin (2008: 66) ajatusta selektiivisestä kopiainnista eli prosessista, jossa mallinantajakielen (*model code*) kieliopillinen elementti tai rakenne sijoitetaan kohdekielen (*basic code*) morfosyntaktiseen kehykseen. Tässäkin yhteydessä voisi korostaa sitä, että kielet eivät itsessään kopioi toisen kielen polysemiaa, vaan sen tekevät kaksi- tai monikieliset puhujat, jotka tunnistavat kieltenvälisen yhtäläisyyden ja yleistävät mallinantajakielen rakenteet analogisesti kohdekielen (de Smit 2006: 41–42). Näennäinen kieliopillistuminen tai polysemian kopiaointi tapahtuu Matthews ja Yipin (2009: 368–369) mukaan seuraavalla tavalla:

- a) Elementti x on kieliopillistunut kielessä M.
- b) Elementti y kielessä K identifioiduu samanlaiseksi kuin elementti x.

- c) Elementin x funktiot kielessä M, sekä leksikaaliset että kieliopilliset, siirtyvät elementille y kielessä K.

Kielikontaktitilanteessa kaikki edellä mainitut prosessit ovat mahdollisia, lukuun ottamatta ehkä tutkimuskirjallisuudessa kyseenalaistettua kieliopillistumisprosessin lainautumista. Jos kyseessä on normaali kontaktin virittämä kieliopillistumisprosessi, kielellisen rakenteen kehitys noudattaa muun muassa luvun alussa hahmottelemiamme kieliopillistumisen säännönmukaisuuksia ja periaatteita.

5 Kielelliset hybridit oman ja vieraan välimaastossa

Kieliopillistumisprosessi on siis jatkumo, jonka toisessa päässä on leksikaalinen ja toisessa kieliopillinen ilmaus: esimerkiksi lekseemin *yksi* kehityspolun toisessa päässä on kardinaalisana *yksi* ja toisessa päässä epämääräiseksi artikkeliksi hahmottuva ilmaus. Indefiniittipronomini käyttö esittelyrakenteessa jää näiden kahden ääripään välille. *Perään*-postposition kehityksessä voidaan hahmottaa jatkumo spatiaalisesta postpositiosta syntaktisen suhteen ilmaisimeksi. Kieliopillisen rakenteen kehityksessä olennaisia ovat niin kutsutut siltakontekstit (*bridging contexts*) eli kontekstit, joissa elementti voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla (Heine 2002: 86; Matthews & Yip 2009: 372–373). Tällaiset kontekstit mahdollistavat semanttisen reanalyysin ja kategorian ekstension uusiin konteksteihin. Esimerkiksi ilmauksessa *Poika juoksi pallon perään* spatiaalista päämäärää ilmaiseva postpositioliuseke voi saada myös finaalisien tulkinnan 'poika juoksee pallon perään saavuttaakseen sen tai saadakseen sen kiinni'. Kun tämä alkuaan pragmaattinen merkitys konventionaalistuu ja lauseke reanalysoidaan syntaktisesti, adpositio tulkitaankin verbin täydennykseksi, jolloin sama konstruktio voidaan yleistää muihin verbeihin (esim. *itkeä* tai *haaveilla jonkun perään* 'tavoitella, kaivata jotakin').

On huomattavaa, että silloin kun kieliopillistuminen lähtee liikkeelle kontaktivaikutuksesta, kohdekielessä voi kieliopillistua vain osa mallinantajakielen kieliopillistumispolusta eli kategoria voi ikään kuin hypätä keskelle jotakin "polkua" tai siinä voi esiintyä vain osa mahdollisista funktioista (ks. esim. Bruyn 2009: 328–329; Ojutkangas 2001: 156). Näin näyttäisi olevan esimerkiksi Örnmarkin (2010) tutkimassa elatiivisessä *perästä*-postpositiossa: *perästä* ei Örnmarkin aineistossa esiintynyt lainkaan spatiaalisena adverbina ja vain marginaalisesti spatiaalisena postpositiona (mts. 46, 60). Sen kehitys onkin ehkä nimenomaan käännöslainautumisen ja ruotsin mallin mukaan alkanut eri kohdasta kuin tyypillinen postpositiopolku, jossa spatiaalinen merkitys edeltää temporaalista ja abstraktimpaa merkitystä. Toisaalta Örnmark (mts. 61) kyllä arvioi, että nimenomaan spatiaalinen merkitys voisi olla omaperäistä ja temporaalinen ja "laadullinen" (esim. *minun evankeliumini perästä* 'mukaisesti') ruotsin *efter*-grammin vaikutusta. Joka tapauksessa on selvää, että tässäkin muutoksessa kietoutuvat yhteen sisäiset ja ulkoiset tekijät.

Myös kieliopillisen elementin käyttöfrekvenssit voivat olla poikkeavia kontaktitilanteessa verrattuna kielensisäisenä etenevään kieliopillistumisprosessiin. Kieliopil-

listuminen voi lähteä liikkeelle pienifrekvenssisestäkkin elementistä, eikä pitkälle kieliopillistuneiden muotojen frekvenssi välttämättä lisääny ajan kuluessa (ks. Bruyn 2009: 321). Se, että *yksi*-tarkenteen käyttöfrekvenssit ja erityisesti frekvenssit erilaisissa kielellisissä konteksteissa vaihtelevat suurestikin eri tekstilajeissa ja eri aikoina, kertoo vahvasta kontaktivaikutuksesta ja nimenomaan polysemian kopioinnista. Normaalisissa kieliopillistumiskulussa (myös alkuaan kontaktivaikutuksesta liikkeelle läheneessä) olisi nähtävissä tarkenteen käyttöalan vähittäinen laajeneminen kontekstista toiseen. Typologisen kieliopillistumistutkimuksen mukaan epämääräinen artikkeli nimittäin esiintyy aluksi sellaisten referenttien esittelyssä, jotka mainitaan myöhemmin, leviää sitten myös sellaisiin referentiaalisiin substantiivilausekkeisiin, joiden referenttiä ei mainita uudelleen, ja lopulta substantiivilausekkeisiin, jotka viittaavat geneerisiin referentteihin tai eivät ole lainkaan referentiaalisia (Givón 1981; Hopper & Martin 1987; Heine & Kuteva 2005: 104–105; Heine & Kuteva 2006: 119–133).¹² Tällaista vähitäistä kehityskulkua ei suomen kirjakiielestä voida osoittaa; Biblian käyttö edustaa kieliopillistumiskehityksen ensimmäistä vaihetta ja nykypuhemielessäkin *yksi* esiintyy tarkenteena vain kahdessa ensimmäisessä kehitysvaiheessa. Kautta vanhan kirjasuomen ajan – niin käännetyissä kuin alun perin suomeksikin kirjoitetuissa teksteissä – *yksi* kuitenkin esiintyi yleisesti myös pitkälle kehittyneen artikkelikategorian konteksteissa (Habicht, Laury, Nordlund & Pajusalu, tulossa). Näissä tapauksissa ei olekaan kyse kieliopillistumisesta vaan germaanisten kielten artikkelikategorian polysemian kopioinnista.

Kielikontaktien tutkimuksessa korostetaan muutoksen monilähtöisyyden mahdollisuutta, kielensisäisen muutoksen ja kielenulkoisten tekijöiden risteytymistä (esim. Thomason & Kaufmann 1988: 57–59; Riionheimo 2007: 59; de Smit 2006: 194–198). Toisen kielen vaikutus voi vahvistaa kielen omaa kehitystä (Laakso 2001; van Marle 2001), ja kielten kategorioiden välinen samuus on ulkoista vaikutusta helpottava tekijä (Aikhenvald 2006). Kontaktin virittämää muutosta helpottaa lisäksi, jos muutos edustaa kognitiivisesti luonnollista kehitystä, joka voisi tapahtua ilman kontaktivaikutustakin (ks. esim. Aikhenvald mt.). *Perään*-postposition muutoksen osalta edellä todettiin, että se edustaa tavallista kehityskaarta, jossa spatiaalisesta adpositiosta syntyy kieliopillisen rektiosuhteen ilmaisin. *Perään*-rektion odotuksenvastaiset frekvenssit eri periodeina taas ovat merkki kielikontaktien ja polysemian kopioinnin vaikutuksesta, joiden ansiosta olemassa olevan kategorian taajuus kasvoi. Kielensisäinen kontekstin virittämä kieliopillistuminen, kielikontaktien virittämä kieliopillistuminen ja näennäinen kieliopillistuminen (polysemian kopiointi) ovat siten voineet kietoutua yhteen.

Kielikontaktien, kaksikielisyyden ja vieraan kielen omaksumisen tutkimuksessa todetaan, että kieltenvälinen vaikutus johtaa usein hybrideihin rakenteisiin ja ilmauksiin, joissa lähde- ja kohdekielen piirteet yhdistyvät (Hassinen 2002: luku 4.3.1.1; Jarvis &

12. Vastaavalla tavalla myös määräisen artikkelin kehityksessä voidaan erottaa vähittäinen siirtyminen keskeisten referenttien uudelleenmaininnoista substantiivilausekkeisiin, joissa referentin tunnistettavuus liittyy päättelyyn, sekä geneerisiin mainintoihin ja lopulta kehittyminen puhtaasti substantiivin merkiksi (Laury 1991, 1996). Kuten epämääräisen artikkelin kehitykseen myös määräisen artikkelin se kehitykseen Suomessa ovat kielensisäisten tekijöiden lisäksi epäilemättä vaikuttaneet myös kielikontaktit (Laury 1997: 263–264).

Pavlenko 2008: 9; Riehl 2009: 83, 90). Vastaavasti tässä artikkelissa käsiteltyjä rektion-ilmiasinta *perään* ja tarkennetta *yksi* voidaan kuvata kielellisiksi hybrideiksi, jotka ovat kehittyneet nykyiseen asuunsa usean tekijän yhteisvaikutuksena. Tässä kirjoituksessa ei ole ollut mahdollista kovinkaan yksityiskohtaisesti tarkastella näiden rakenteiden käyttöä eri aikoina ja erilaisissa yhteyksissä. Kuitenkin jo tarkastelemiemme kirja- ja puhekielisten aineistojen pohjalta voidaan päätellä, että rakenteiden kehitystä ja käyttöä eri aineistoissa ovat ohjailleet luonnolliset kehitystendenssit (kieliopillistuminen), kielikontaktit, kääntämisen normit ja ideologiat (esim. käännettäänkö mahdollisimman lähdetekstiuskollisesti vai funktionaalisesti sanomaa ja kohdekielen normeja painottaen) sekä vallitsevat kielikäsitteet ja normittaminen, joka varsinkin kirjakielessä voi pysäyttää jo alkaneen muutoksen. Sellainen käyttöpohjainen lähtökohta kieliopillistumiseen, joka ottaa huomioon esimerkiksi elementin käyttötaajuuden ja sen juurtumisen erilaisiin käyttökonteksteihin, voi antaa viitteitä siitä, onko kyseessä käännoislainautuminen vai prosessi, joka voi lainautumisvaikutuksen lisäksi olla myös omapohjainen. Tämän rinnalla tulee tarkastella kieliopillisen kategorian käyttöalaa ja kieliopillistumisen astetta mallinantajakielessä. Näin on ehkä mahdollista suodattaa vierasta ja omaa erilleen, sikäli kuin se edellä kuvaamiemme hybriditapausten yhteydessä on tarkoituksenmukaista.

6 Päättäminen: kielen muutoksen tutkimusmenetelmät puntarissa

Tämä kirjoitus tarkasteli kahden tapaustutkimuksen avulla kielenmuutoksen syitä ja tutkimuksen metodeja suomen kielessä. Koska kirjallisia suomenkielisiä dokumentteja on olemassa vasta 1500-luvulta lähtien, on fennistisessä kieliopillistumistutkimuksessa perinteisesti pyritty hyödyntämään monenlaisia aineistoja. Kirjoitettujen aineistojen lisäksi tutkimusaineistona on käytetty varsinkin murreaineistoja ja kansanrunoutta, suomea on luonnollisesti myös vertailtu sukukieliin ja tutkimuksessa on käytetty hyväksi myös kielitypologista tietoa universaaleista muutostendensseistä. Tässä tutkimuksessa pohdimme tarkastelemiamme ilmiöitä nimenomaan kirjoitetun suomen ajalta emmekä käsitelleet suomen suhdetta sukukieliin. Lähisukukielistä varsinkin viro on keskiajalta lähtien ollut samalla tavalla germaanisen kirjallisen kulttuurin vaikutuspiirissä, ja tutkimushanke ”Definiittisyyden merkitseminen vanhassa kirjavirossa ja -suomessa: Omaa vai lainattua?” keskittyy vertailemaan kielikontaktien vaikutusta artikkelien kehitykseen näissä eri kielissä.¹³

Kun tutkimusaineistona on kirjoitettu kieli, pitää tutkimuksessa ottaa huomioon, että eri aikakausien erilaiset kieli-ideologiat vaikuttavat tekstien tuottamiseen ja muotoiluun. Esimerkiksi vanhimmat suomenkieliset tekstit ovat pääosin käännoiksiä, jotka heijastavat ajalleen ja uskonnollisille teksteille tyypillistä lähdetekstiuskollista kääntämisen normia. Tästä syystä niiden perusteella on vaikea saada käsitystä aikakauden puhesuomen tilanteesta. Jos ei-käännettyjä aikalaiskappaleita olisi saatavilla, niiden

13. Hankkeen tutkijoina toimivat prof. Ritva Laury ja Renate Pajusalu Helsingin yliopistosta, prof. Külli Habicht Tarton yliopistosta ja yliop.leht. Taru Nordlund Helsingin yliopistosta.

avulla olisi mahdollista esimerkiksi luotettavammin ratkoa, edustaako käännöksen ilmaus kontaktivaikutuksen kautta kieleen syntynyttä vai itsenäistä kielenesisäistä kehitystä. Toisaalta on osoitettu, että jo Agricolan kielessä voidaan havaita selviä tekstilajeittaisia eroja, ja tältä pohjalta on mahdollista hahmotella muun muassa erilaisia kielellisiä rekistereitä (Kiuru 2009b). Selvimmin Agricolan omaa käsialaa ovat teosten runomittaiset esipuheet,¹⁴ ja Kiurun (mts. 52) mukaan niissä monet käännöskielen piirteet ovatkin harvinaisia tai puuttuvat kokonaan. Tällainen piirre on muun muassa epämääräisen artikkelin funktiossa toimiva *yksi* (mp.). Kuitenkin suurin osa Agricolan tuotannosta ja muusta varhaisimmasta suomenkielisestä kirjallisuudesta on nimenomaan käännöskirjallisuutta, joten systemaattista rakenteiden funktioiden ja käyttökontekstien vertailua joko käännetyissä tai ei-käännetyissä teksteissä ei ole mahdollista tehdä.

Suomen kirjakielestä ei ole saatavilla sellaisia yhtenäisiä ja keskenään vertailukelpoisia aineistoja, jotka mahdollistaisivat kielenmuutoksen diakronisen tarkastelun koko kirjoitetun kielen historian ajalta jatkumona, jossa myöhemmät merkitykset aina olisivat palautettavissa suoraan vanhempiin. Kyseessä on enemmänkin monesta kohdasta katkennut ketju, ja tutkittavat elementit tulevat aina uudelleen tulkituiksi erilaisissa käyttökonteksteissa, joihin vaikuttavat sekä kielen ulkoiset että sisäiset tekijät. Samanlaiseen päättelyyn perustuva muutos olisi periaatteessa voinut alkaa useita kertoja historiassa, samaan tapaan kuin läheisten sukukielten yhtäläisyys ei välttämättä palaudu suoraan yhteiseen geneettiseen alkuperään vaan voi olla myöhäisempää rinnakkaiskehitystä tai kussakin kielessä erillisten kielikontaktien tuottamaa.

Tutkimusmenetelmänä tai ainakin argumentaation tukena on kirjakielen historiassa perinteisesti hyödynnetty lähdetekstien vertailua suomenkielisiin käännettyihin kohdeteksteihin. Kieltenvälinen samuus lähde- ja kohdetekstin välillä on tulkittu lähdetekstiuskollisen käännösprosessin aiheuttamaksi kontaktipiirteeksi, jolloin kohdekielellisessä tekstissä kohdekielen normeja on venytetty lähdekielen mallia jäljitellen. Viimeaikainen kielikontaktitutkimus on korostanut kielen puhujien osuutta prosessissa; kielethän eivät itsessään lainaa toisiltaan, vaan kyseessä on puhujien kyky tunnistaa samuus kielten rakenteissa ja analogisesti yleistää lähdetekstin rakenteen ominaisuuksia kohdetekstiin (esim. de Smit 2006: 41, 187; Nau 1995). Esimerkiksi syntyperäisesti kaksikielisenä pidetty Agricola (esim. Ikola 1988) yleisti germaanisten kielten prepositioiden mallin mukaan suomen postpositioita laajempiin käyttöyhteyksiin kuin suomen puhekielessä oli mahdollista (esim. *uskoa jnk. päälle* < ru. *tro på ngt*), mutta sen lisäksi hän tuotti samalta pohjalta suomeen myös sellaisia analogisia rakenteita, joille ei voida osoittaa suoraa mallia lähdeteksteissä (Mikael Agricolan kielen postpositioita käsittelee Salmi 2011; Agricolan analogisista ablatiiviagenteista ks. Itkonen-Kaila 1992: 144; Agricolan yhdysverbeistä ks. Vaitinen 2001).

14. Agricolan omaa tekstiä ja sitä kautta Raamatun teksteistä mahdollisesti poikkeavaa kieltä esiintyy myös muissa esipuheissa. Hirvonen (1976: 25) on arvioinut, että Agricolan Uuden testamentin nk. toisen alkupuheen tekstistä noin 25 % on käännetty ruotsinkielisestä Uudesta testamentista ja 75 % on Agricolan omaa.

Varsinkin 1800-luvulta lähteneen nationalistisen kieli-ideologian valossa nähtynä erityisesti ruotsin mallin mukaan muodostetut rakenteet tulivat negatiivisesti leimatuiksi ja joutuivat puristisen toiminnan kohteiksi. Kielet haluttiin nähdä erillisinä ja puhtaina. Koska artikkelia tai rektiosuhteen merkitsintä ei ole nähty suomen kielen rakenteeseen kuuluvina, on luonnollista, että niitä ei kirjasuomessa ole juurikaan tarkasteltu kielen yleisten muutosmekanismien näkökulmasta.¹⁵

Tässä artikkelissa tarkastelumme keskiössä oli numeraalin *yksi* kehittyminen artikkeliksi ja spatiaalisen postposition *perään* muuttuminen rektiosuhteen ilmaisimeksi. Kumpaakin ilmiötä on pidetty kontaktin virittämänä muutoksena. Kielikontaktien rinnalla tämä kirjoitus pohti omaperäisen kieliopillistumisen mahdollisuutta ja osoitti, että kummankin ilmiön edustama muutos on kielissä tavallinen ja kognitiivisesti luonteva. Ei ole siten syytä sulkea pois mahdollisuutta, että *yksi* olisi voinut lähteä kehittymään indefiniittipronominiksi ja sitä kautta artikkeliksi ja *perään* rektion merkitsijäksi itsenäisesti ilman muiden kielten vaikutusta. Molemmat tarkastellut muutokset ovat typologisen tiedon valossa ennustettavissa, ja jos myöhempi tutkimus pystyisi-kin osoittamaan ne suomessa yksinomaan kontaktin virittämiksi kehityksiksi, muutokset eivät kuitenkaan ole ristiriidassa sen kanssa, mitä tiedetään kieliopillistumisesta yleensä tai kyseisten ilmiöiden kieliopillistumisesta muissa kielissä. Kontaktin virittäjä kieliopillistuminen ei ole ristiriidassa kielensisäisen kieliopillistumisen kanssa.

Lisäksi molempien tutkittujen ilmiöiden kohdalla kävi ilmi, että oma ja vieras ovat voineet kietoutua yhteen. Sekä artikkeli *yksi* että rektion indikaattori *perään* toivat ilmi kielikontaktien tutkimuksessa usein korostetun mahdollisuuden, jonka mukaan kontakti voi vahvistaa kielen omaa kehitystä. Toisaalta kieliopillistumistutkimuksessa on painotettu sitä, että ulkoisesta vaikutuksesta liikkeelle lähtevä muutos voi jatkua kielensisäisenä kieliopillistumisena. *Yksi* ja *perään* osoittavat, että suomen kirjakielen historiassa kielenmuutoksen ulkoisia ja sisäisiä syitä ei ole aina mahdollista suodattaa erilleen. Tutkimuksen kannalta niiden erillään pitäminen voi kuitenkin olla hyödyksi, sillä sen avulla on mahdollista identifioida mahdolliset kielikontaktien aiheuttamat pysähdykset, hyppäykset ja oikopolut, jotka aiheuttavat epätyypillisiä poikkeamia asteittaiseen kieliopillistumispolkuun.

Lähteet

Aineistolähteet

1776 Raamattu = *Biblia* 1776. <http://raamattu.uskonkirjat.net/servlet/biblesite.Bible>. <http://www.finbible.fi/>.

1933/38 Raamattu = *Raamattu* (1933/1938). <http://raamattu.uskonkirjat.net/servlet/biblesite>.

15. Sen sijaan puhutun suomen artikkeleita on kyllä tarkasteltu nimenomaan muutoksen näkökulmasta. Laury (1995, 1997, 2005) ja Juvonen (2000, 2005) ovat tarkastelleet määräisen ja epämääräisen artikkelin käyttöä ja kieliopillistumista puhesuomessa. Suomen postpositioita ja niiden kieliopillistumista on tutkittu runsaasti; viimeaikaisesta tutkimuksesta mainittakoon esimerkiksi Jaakola (1997), Ojutkangas (2001), Merimaa (2004, 2007), Salmi (2010) ja Suutari (2006).

- Bible. <http://www.finbible.fi/>.
- 1992 Raamattu = *Raamattu* (1992). <http://raamattu.uskonkirjat.net/servlet/biblesite.Bible>.
- A = AGRICOLA, MIKAEL 1548: *Se Wsi Testamenti*. – Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. (Sisältyy kokoelmiin vanhan kirjasuomen korpus: Agricola.) http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/agricola/agricola_coll_rdf.xml. (1.8.2010.)
- Biblia Sacra Vulgata*. <http://www.biblegateway.com/versions/index.php?action=getVersionInfo&vid=4>.
- Biblia, Se on Coco Pyhä Raamattu*, 1642. – Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. (Sisältyy kokoelmiin vanhan kirjasuomen korpus: Biblia.) http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/biblia/biblia_coll_rdf.xml. (1.8.2010.)
- Biblia, Ther är, All then Helgha Scrifft på Svensko*, 1541. Upsala: Georgen Richolff.
- BittiPiplia = Raamattuohjelma. TAKSO-ohjelmistot.
- CHYDENIUS, E. J. 1886: Laihian murteesta. – *Virittäjä* 2 s. 98–122.
- DUW = *Duden Deutsches Universalwörterbuch A–Z* 2006. 6. painos. (CD-ROM).
- DWB = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm* 1854–1960. Leipzig: S. Hirzel. <http://germazope.uni-trier.de/Projects/DWB>.
- GVB = *Nya Testamentet i Gustaf Vasas Bibel under jämförelse med texten av år 1526, utgivet av Natan Lindqvist*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag 1941.
- Kielipankki = Suomen kielen tekstikokoelma. Elektroninen nykysuomen tekstikorpus, 130 miljoonaa sanetta. Koostaneet: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Joensuun yliopiston yleisen kielitieteen laitos ja CSC, Tieteen tietotekniikan keskus. <http://www.csc.fi>.
- Kielitoimiston sanakirja* 2.0. Toim. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2008.
- L1545/Verkko = *Luther Bibel* 1545. <http://www.biblegateway.com/versions/index.php?action=getVersionInfo&vid=10>.
- L1534 = LUTHER, MARTIN: *Biblia: das ist / die ganze Heilige Schrift Deusch /*. Vollständiger Nachdruck von 1534. Ed. 2003. 2. Das Neue Testament. Köln: Taschen Verlag.
- LATVALA, SALU 1894: Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä. – *Suomi* III: 12.
- LEINO, G. E. 1889: Lopen pitäjän kielimurteesta. – *Suomi* III: 20.
- LINDFORS, A. E. 1893: Tutkimus Heinolan murteesta. – *Suomi* III: 6.
- LUTHER, MARTIN: *Die ganzte Heilige Schrift Deusch: Wittenberg 1545*. München: Rogner & Bernhard 1972.
- MA = Muoto-opin arkisto. Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Rinnalla käytetty myös Digitaalista muoto-opinarkistoa, jonka koostajat: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitoksen Muoto-opin arkisto ja Tieteen tietotekniikan keskus CSC. <https://hotpage.csc.fi/>.
- NSO = *Svensk ordbok* 1999. Utgiven av Språkdata och Norstedts Ordbok. Kolmas painos. (CD-ROM).
- NT = *Thet Nya Testamentit på Swensko* 1526. Uppsala: Bokgilletts förlag 1966.
- Nyky-suomen sanakirja* [1951–1961] 1992. Lyhentämätön kansanpainos. Kolmastoista painos. Osat 1–6. Porvoo: WSOY.
- PAASONEN, H. 1889: Lauseopillisia havaintoja Verbin ja konjunktioinein alalta. – *Suomi* III: 3.
- REIJONEN, ERKKI 1893: Nurmeksens murteesta. Kielennäytteitä. – *Suomi* III: 6.
- SAOB = *Svenska Akademiens Ordbok* 1890–. A–TRIVSEL. Svenska Akademien (toim.). <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

- SIRELIUS, U. T. 1894: Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta. – *Suomi* III: 10.
- UE = Upsalan suomenkielisen (1500-luvulta polveutuvan) evankeliumikirjan katkelma. Toimittanut Penttilä, Aarni 1942. – *Suomi* 101 s. 95–120. Myös sähköisenä: Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. (Sisältyy kokoelmiin vanhan kirjasuomen korpus: Varia.) http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/varia/varia_coll_rdf.xml. (1.8.2010.)

Kirjallisuus

- AIKHENVALD, ALEXANDRA Y. 2003: Mechanisms of change in areal diffusion. New morphology and language contact. – *Journal of Linguistics* 39 s. 1–29.
- 2006: Grammars in contact. A cross-linguistic perspective. – Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (toim.), *Grammars in contact. A cross-linguistic study* s. 1–66. Oxford: Oxford University Press.
- ARPIAINEN, TIINA 2010: *Yxi pelto ja se Ylimeinen pappi. Epämääräinen ja määräinen artikkeli Agricolan kääntämässä Uudessa Testamentissa*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuskien laitoksen laitos.
- BRUYN, ADRIENNE 2009: Grammaticalization in creoles. Ordinary and not-so-ordinary cases. – *Studies in Language* 33 s. 312–337.
- DE SMIT MERLIJN 2006: *Language contact and structural change. An Old Finnish case study*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Studia Fennica Stockholmiensia 9. Stockholm: Stockholm University.
- GIVÒN, TALMY 1981: On the development of the numeral 'one' as an indefinite marker. – *Folia Linguistica Historica* 11 s. 35–53.
- HABICHT, KÜLLI – LAURY, RITVA – NORDLUND, TARU – PAJUSALU, RENATE (tulossa): The marking of definiteness in old written Estonian and Finnish. Native or borrowed? Congressus XI internationalis Fenno-Ugristarum.
- HASSINEN, SIRJE 2002: *Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain*. Oulu: Oulun yliopisto. <http://herkules oulu.fi/isbn951426648X/html/c80.html>.
- HEINE, BERND 2002: On the role of context in grammaticalization. – Ilse Wischer & Gabriele Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization. International symposium, Potsdam, 17–19 June, 1999* s. 83–101. Amsterdam: Benjamins.
- HEINE, BERND – KUTEVA, TANIA 2002: *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2005: *Language contact and grammatical change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2006: *Changing languages of Europe*. London: Oxford University Press.
- HEINE, BERND – CLAUDI, ULRIKE – HÜNNEMEYER, FRIEDERIKE 1991: *Grammaticalization. A conceptual framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- HEININEN, SIMO 1999: *Mikael Agricola raamatunsuomentajana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007: *Mikael Agricola. Elämä ja teokset*. Helsinki: Edita.
- HERLIN, ILONA 1997: *Suomen kielen koska-konjunktin merkitys ja merkityksenkehitys*. Suomi 183. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA – KOTILAINEN, LARI 2005: Itsenäistyvä infinitiivi. 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen*

- infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 258–291. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HIRVONEN, ILKKA 1976: Kuinka omintakeinen on Agricolan Uuden testamentin ns. toinen alkupuhe? – *Sananjalka* 18 s. 15–26.
- HOPPER, PAUL J. – MARTIN, JANICE 1987: Structuralism and diachrony. The development of the indefinite article in English. – Giacalone Ramat, Carruba Onofrio & Guiliano Bernini (toim.), *Papers from the 7th International conference on historical linguistics* s. 295–304. Benjamins: Amsterdam.
- HOPPER, PAUL J. – TRAUGOTT, ELIZABETH CLOSS 2003: *Grammaticalization*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUNDT, MARKUS 2001: Grammatikalisierungsphänomene bei Präpositionalobjekten in der deutschen Sprache. – *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 29 s. 67–191.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen*. Helsinki: WSOY.
- 1997: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- IKOLA, OSMO 1988: Agricolan äidinkieli. – Esko Koivusalo (toim.), *Mikael Agricolan kieli* s. 25–68. Tietolipas 112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 2002: *Uusi kieliopas*. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maamies. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1992: ”Ja Jerusalem pite tallattaman Pacanoilda”. Ablatiiviagentti ja sen perilliset Agricolasta uuteen raamatunsuomennokseen. – *Virittäjä* 96 s. 137–164.
- 1997: *Mikael Agricolan Uusi testamentti ja sen erikieliset lähtötekstit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2002: Täsmennystä Upsalan evankeliumikirjan katkelman käännöspohjaan. – *Virittäjä* 106 s. 170–183.
- JAAKOLA, MINNA 1997: Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumisesta. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 121–156. Kieli 12. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- JARVIS, SCOTT – PAVLENKO, ANETTE 2008: *Crosslinguistic influence in language and cognition*. New York: Routledge.
- JOHANSON LARS 2008: Remodeling grammar. Copying, conventionalization, grammaticalization. – Peter Siemund & Noemi Kintana (toim.), *Language contact and contact languages* s. 61–79. Amsterdam: John Benjamins.
- JUSSILA RAIMO 1993: Eräs menestystarina. – *Kielikello* 2/1993 s. 5–8.
- JUVONEN, PÄIVI 2000: *Grammaticalizing the definite article. A study of adnominal determiners in a genre of spoken Finnish*. Stockholm: Department of Linguistics, Stockholm University.
- 2005: On the pragmatics of indefinite determiners in spoken Finnish. – Ritva Laury (toim.), *Minimal reference. The use of pronouns in Finnish and Estonian discourse* s. 190–211. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KASTARI, MERVU (tulossa): *Korvassa on ruotsalaista vahaa. Katsaus Suomen kielenhuollon kehitykseen ulkopaikallissijojen näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- KELA, MARIA 2007: *Jumalan kasvot suomeksi. Metaforisaatio ja erään uskonnollisen ilmauksen synty*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- KIURU, SILVA 2009a [1993]: Agricolan Uusi testamentti ja ensimmäiset Raamattumme. – Lea Laitinen, Taru Nordlund & Mari Siirainen (toim.), *Palavasta rakkaudesta äidinkieleen. Silva Kiurun tutkimuksia suomen kirjakielen historiasta* s. 62–83. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KIURU, SILVA 2009b [1993]: Agricolaa tekstilajeittain. – Lea Laitinen, Taru Nordlund & Mari Siirainen (toim.), *Palavasta rakkaudesta äidinkieleen. Silva Kiurun tutkimuksia suomen kirjakielen historiasta* s. 39–61. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KOLEHMAINEN, LEENA 2010: From a spatial adposition to a grammatical relations' marker. Contact- and context-induced grammaticalization and their interaction. – *Lähivördlusi/Lähivertailuja* 20 s. 98–154. http://www.rakenduslingvistika.ee/ul/files/LV20.04_Kolehmainen.pdf
- KOLEHMAINEN, LEENA – VESALAINEN, MARJO 2006: Zum Status der Adpositionalphrasen. Schnittpunkte zwischen Rektion, Phraseologie und Valenzalternation. – Ulrich Breuer & Irma Hyvärinen (toim.), *Wörter – Verbindungen. Festschrift für Jarmo Korhonen zum 60. Geburtstag* s. 317–331. Frankfurt a. M.: Lang.
- LAAKSO, JOHANNA 2001: Native or borrowed, or both. Is it possible to have many mothers? – *Word* 52 s. 197–212.
- LAITINEN, LEA 2004: Grammaticalization and standardization. – Olga Fischer (toim.), *Up and down the cline. The nature of grammaticalization* s. 247–262. Amsterdam: John Benjamins.
- LAITINEN, LEA – NORDLUND, TARU 2008: Kansankirjoittajat kaksisataa vuotta sitten. – Mari Siirainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Kieltä kohti* s. 218–232. Helsinki: Otava.
- (tulossa): Performing a writer's identity in interaction. – Marina Dossena (toim.), *Letter-writing in early modern Europe*.
- LARJAVAARA, MATTI 2001: Suomen niin sanottu artikkeli. – *Sananjalka* 43 s. 191–203.
- LAURY, RITVA 1991: On the development of the definite article *se* in spoken Finnish. – *SKY 1991. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1991* s. 93–121.
- 1995: Grammaticization of the definite article *se* in spoken Finnish. – Henning Andersen (toim.), *Historical linguistics 1993. Selected papers from the 11th International conference on historical linguistics, Los Angeles, 16–20 August 1993* s. 239–250. Current Issues in Linguistic Theory 124. Amsterdam: Benjamins.
- 1996: *Sen* kategoriasta – onko suomessa jo artikkeli? – *Virittäjä* 100 s. 162–181.
- 1997: *Demonstratives in interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Amsterdam: Benjamins.
- 2005 (toim): *Minimal reference. The use of pronouns in Finnish and Estonian*. Studia Fennica Linguistica. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 2001: *Kirjasuomen kehitys*. Uudistettu laitos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LINDQVIST, CHRISTER 1994: *Zur Entstehung von Präpositionen im Deutschen und Schwedischen*. Tübingen: Niemeyer.
- LYONS, CHRISTOPHER 1999: *Definiteness*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- LÖNNROT, ELIAS 1844: Muukalaisuudesta Suomessa. – *Suomi 1844* s. 159–184.
- MATTHEWS, STEPHEN – YIP, VIRGINIA 2009: Contact-induced grammaticalization. Evidence from bilingual acquisition. – *Studies in language* 33 s. 366–395.
- MERIMAA, HEIDI 2004: Adpositiot suomen vanhoissa kieliopeissa 1600-luvulta 1800-luvun loppuun. – *Virittäjä* 108 s. 55–79.

- 2007: Mikael Agricolan kielen muoto- ja lauserakenteen erikoispiirteitä. – Kaisa Häkkinen & Tanja Vaittinen (toim.), *Agricolan aika* s. 103–117. Helsinki: BTJ Kustannus.
- NAU, NICOLE 1995: *Möglichkeiten und Mechanismen kontaktbewegten Sprachwandels unter besonderer Berücksichtigung des Finnischen*. München & Newcastle: Lincom.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 845. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- OPSAHL, TORIL 2009: *Wolla I swear* this is typical for the conversational style of adolescents in multiethnic areas in Oslo. – *Nordic Journal of Linguistics* 32 s. 221–244.
- PAJUSALU, RENATE 2004: Viron *üks* ja *kõik*. – *Virittäjä* 108 s. 2–23.
- PAUNONEN, HEIKKI 1996: Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotypiat. – *Virittäjä* 100 s. 544–555.
- PENTTILÄ, AARNI 1932: Upsalan suomenkielisen (1500-luvulta polveutuvan) evankeliumikirjan fragmentin kielestä. – *Suomi* 5:13 s. 1–138.
- 1942: Upsalan suomenkielisen (1500-luvulta polveutuvan) evankeliumikirjan katkelma. – *Suomi* 101 s. 95–120.
- 1970: Upsalan evankeliumikirjan käännöspohjasta. – *Virittäjä* 74 s. 133–145.
- PUUKKO, A. F. 1946: *Suomalainen Raamattumme*. Helsinki: Otava.
- RAPOLA, MARTTI 1942: Kolmensadan vuoden takaisia puhdaskielisyystavoitteita. – *Virittäjä* 46 s. 1–19.
- RAPOLA, MARTTI 1962. *Vanha kirjasuomi*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1963: Henrik Hoffman puristinen kielenkorjaaja. – *Suomi* 110:3. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1968: Käännöskerrostumia Agricolan tuotannossa. – *Virittäjä* 72 s. 116–124.
- RIEHL, CLAUDIA MARIA 2009: *Sprachkontaktforschung. Eine Einführung*. 2., korjattu painos. Tübingen: Narr.
- RIIONHEIMO, HELKA 2007: *Muutoksen monet juuret. Oman ja vieraan risteytyminen Viron inkerinsuomalaisten imperfektinmuodostuksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ROSTILA, JOUNI 2005: Zur Grammatikalisierung bei Präpositionalobjekten. – Torschen Leuschner, Tanja Mortelmans & Sarah De Groot (toim.), *Grammatikalisierung im Deutschen* s. 135–167. Berlin: Walter de Gruyter.
- 2007: *Konstruktionsansätze zur Argumentmarkierung im Deutschen*. Tampere: University of Tampere.
- SAARIMAA, E. A. 1928: Oikeakielisyyttä. Sanomalehtien suomea. – *Virittäjä* 32 s. 144–150.
- 1967: *Kielenopas*. Seitsemäs painos. Tarkistanut Paavo Pulkkinen. Porvoo: WSOY.
- SADENIEMI, MATTI 1939: Hiukan rajankäyntiä *eräs* ja *yksi* sanojen välillä. – *Virittäjä* 43 s. 295–296.
- 1943: ”*Eräs* tärkeimpiä kysymyksiä”. – *Virittäjä* 47 s. 125–126.
- SALMI, HEIDI 2010: Mikael Agricolan kielen adpositiot *läsnä*, *lähes* ja *liki*. – Sirkka Saarinen & Tanja Vaittinen (toim.), *Sanoista kirjakieliin. Juhlakirja Kaisa Häkkiselle 17. marraskuuta 2010* s. 97–111. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 259. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2011: Mikael Agricolan teosten kielen *ala-*, *ylä-* ja *pää-*vartaloiset adpositiot. Turun yliopiston julkaisija C 307. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4506-1>.
- SETÄLÄ, E. N. 1952 [1880]: *Suomen kielen lauseoppi*. Kolmastoista painos. Tarkistanut Matti

- Sadeniemi. Helsinki: Otava.
- SUUTARI, TONI 2006: Body-part names and grammaticalization. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 101–128. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- THOMASON, SARAH GREY – KAUFMAN, TERRENCE 1988: *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- TRAUGOTT, ELISABETH CLOSS 2005: Constructions in grammaticalization. – Brian D. Joseph & Richard D. Janda (toim.), *The handbook of historical linguistics* s. 624–647. Oxford: Blackwell Publishing.
- TYLER, ANDRE – EVANS, VYVYAN 2003: *The semantics of English prepositions. Spatial scenes, embodied meaning and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VAITTINEN, TANJA 2001: *Vanhan kirjasuomen yhdysverbit*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli.
- VAN MARLE, JAAP 2001: American 'Leeg Duits' ('Low Dutch'). A neglected language. – Sture P. Ureland (toim.), *Global eurolinguistics. European languages in North America; migration, maintenance and death* s. 79–101. Tübingen: Niemeyer.
- VILKUNA, MARIA 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VVKS = Virtuaalinen vanha kirjasuomi. <http://www.vvks.info/>.
- WIESE, HEIKE 2009: Grammatical innovation in multiethnic urban Europe. New linguistic practices among adolescents. – *Lingua* 119 s. 782–806.
- ÖRNMARK, OLLI 2010: *Perä-sanan sisäpaikallissijojen kieliopillistuminen*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

SUMMARY

Linguistic change as the subject of research: Language comparison, grammaticalisation and contact-induced research

This article examines the methodological possibilities of approaching linguistic change with reference to two individual case studies in Finnish. The first case study concerns the development of the numeral *yksi* ('one') to its use as an indefinite article, and the second concentrates on the development of the spatial postposition *perään* ('behind/after') into a marker of grammatical relations. Until now, it has been claimed that both phenomena are induced by language contact. Both case studies exploit data from various stages of written and spoken Finnish, and they show that by combining the perspectives of grammaticalisation, contact-induced change and cross-linguistic comparison, it is possible to open up new insights into the research of language change.

From the point of view of grammaticalisation, the development of a numeral into an indefinite pronoun and article, or of a spatial adposition into a marker of grammatical relations, is an ordinary and cognitively natural linguistic change. Even in the case of Finnish, there is no reason to contend the possibility that these developments may indeed have taken place without the influence of other languages. However, changes within any given language are often linked to a variety of external factors. In addition to typologically oriented research on grammaticalisation, this fact has been extensively documented in the field of contact linguistics, where the strict division between internal and external causes has been questioned. Many researchers in fact stress the possibility of multiple causation in linguistic change, a fact that becomes clear from the case studies examined in this article as well: in the case both of the article *yksi* ('one') and of the postposition *perään* ('behind/after') contact with other languages may well have accelerated changes already occurring within the language. Cross-linguistic comparison, in turn – whether typological or a comparison between two or more languages – makes it possible to predict the direction of change: it is not unusual that the same phenomenon represents different stages of development in different languages, and by comparing languages with one another we can foresee the probable direction the language at an earlier stage of development will take.

The cases of *yksi* ('one') and *perään* ('behind/after') demonstrate that it is not necessarily possible to separate external and internal causes of linguistic change in the history of written Finnish. The domestic and the foreign may have intertwined, and discerning them from one another is often not a question of linguistic structure but one of language ideology.

Kirjoittajien yhteystiedot (address):

Leena Kolehmainen
 Filosofinen tiedekunta
 Itä-Suomen yliopisto
 PL 111
 80101 Joensuu
 etunimi.sukunimi@uef.fi

Taru Nordlund
 Suomen kieli
 PL 3
 00014 Helsingin yliopisto
 etunimi.sukunimi@helsinki.fi